

Uit

NORGES
ARKTISKE
UNIVERSITET

Fakultetet for humaniora, samfunnsvitenskap og lærerutdanning

«Forslag til ei løysing»

En analyse av Marianne Clementine Håheims Svart belte i et didaktisk perspektiv

—

Ida Bakkejord Vinne

NOR-3983 Masteroppgave i nordisk litteratur ved lektorutdanningen

Mai 2019

Innholdsfortegnelse

1	Bakgrunn og problemstilling.....	1
1.1	Den selvbiografiske romanen.....	3
2	Teori og metode.....	7
2.1	Metode.....	7
2.2	Teori	8
2.2.1	Litteratur i skolen	8
2.2.2	Hva er en kompetent leser?	10
2.2.3	Sykdomslitteratur	12
3	<i>Svart belte</i> av Marianne Clementine Håheim.....	21
3.1	Analyse av romanen	21
3.1.1	Forfatter og handlingsreferat	21
3.1.2	Å leve med spiseforstyrrelser	22
3.1.3	Svart belte.....	28
3.1.4	Institusjonsopplevelsen	31
3.1.5	«Ein ny slange kjempar seg ut av ein tørr ham»	35
4	Hvordan setter <i>Svart belte</i> fokus på folkehelse og livsmestring?	39
4.1	Utfordringer med <i>Svart belte</i>	40
4.2	Hva med gutter?	42
4.3	Litterær kompetanse	44
4.3.1	Erfaringsbasert kompetanse	44
4.3.2	Analysebasert kompetanse	46
4.4	Nynorsk – «ikkje eit slag merkeleg fjøslatin».....	47
5	Videre forskning.....	49
5.1	<i>Professor Hieronimus</i> og <i>På St. Jørgen</i> av Amalie Skram.....	49
6	Avslutning	51
	Litteraturliste	53

Forord

Jeg vil gjerne benytte muligheten til å takke mine enestående veiledere Ingri Løkholm Ramberg og Hella Veierud Busch. Dere har hatt tiltro til prosjektet mitt, og veiledningen dere har gitt meg har vært omfattende og presis. Jeg vil også takke forskningsgruppen HAS (Health, Art and Society) for å ha gitt meg muligheten til å legge frem prosjektet mitt i ulike faser. Dere har gitt meg verdifulle tilbakemeldinger.

Forfatter Marianne Clementine Håheim, takk for en fin samtale om romanen din *Svart belte*. Takk også til helsesøster Tale Maria Krohn Engvik, også kalt «helsesista», for at du delte din mening om folkehelse og livsmestring i skolen.

Jeg er også evig takknemlig for støtte og oppmuntring fra familie og venner.

Tromsø, 2019.

1 Bakgrunn og problemstilling

Å velge skjønnlitteratur som skal leses i norskfaget er et sentralt didaktisk anliggende. Man må tenke på hva som kan motivere elevene, hvilket nivå elevene er på og hva man ønsker de skal sitte igjen med. Dette er en avhandling skrevet i nordisk litteratur, men på bakgrunn av det didaktiske potensialet som har avspeilet seg gjennom analysen av *Svart belte* (2015) av Marianne Clementine Håheim, vil jeg også vise hvordan romanen er svært aktuell å bruke i undervisningssammenheng.

Skaftun og Michelsen skriver i *Litteraturredaktikk* (2017) at tre opplagte kvalitetskriterier bør veie tungt ved utvelgelse av skjønnlitteratur i skolen: «at språket i teksten er godt, at formen er vel strukturert, og at innholdet gir rom for ettertanke» (Skaftun og Michelsen 2017: 36). *Svart belte* av Marianne Clementine Håheim oppfyller alle disse kriteriene. Ved å bruke Håheims roman i undervisning vil den gi elevene rom for ettertanke som kan gi dem kunnskap om det tverrfaglige temaet *folkehelse og livsmestring*, som er et nytt tema i den nye overordnede delen av læreplanen (Kunnskapsdepartementet 2017: 13). Det er altså en roman som har et berikende og utfordrende/komplekst poetisk språk, den har en god struktur og den har et innhold som gir særlig rom for ettertanke og drøfting og som altså kan gi elevene kunnskap om folkehelse og livsmestring. Den litterære analysen av romanen er tillagt mest vekt, både fordi dette er en masteroppgave i litteratur, men også fordi det er analysen som utgjør grunnlaget for det didaktiske perspektivet i oppgaven.

Forfatter Marianne Clementine Håheim sier i artikkelen «Oppslukt av å bli ny» (2015), publisert på *Psykiskhelse.no*, at «det er så lett å føle seg feil i vår tid. Å være tynn og vel trent gir status. Det er bilder av kropper overalt, og du skal vise deg fram gjennom kroppen. Det er en identitetsmarkering» (Thoresen 2015). I tillegg til et større fokus på kropp og utseende, er en vesentlig faktor rundt psykisk helse at ungdommene føler et større press i skolesammenheng. Refsnes og Danielsen skriver i artikkelen «Yrkesfaglæreres opplevelse av sin rolle i det psykiske helsearbeidet» (2018) at «det er en klar sammenheng mellom mangel på trivsel, psykiske plager og frafall i videregående skole» (Refsnes og Danielsen 2018). Selv bruker ungdom begreper som sosial angst, depresjon og utmattelse for å beskrive sin hverdag. Hvordan kan man bruke skjønnlitteratur i norskfaget for å legge til rette for at ungdommen skal takle motgang og psykiske vansker bedre?

Regjeringen har utviklet en ny læreplan som trer i kraft trinnvis over en periode på tre år fra år 2020, og i den står det at psykisk helse skal inn i skolen. Fra skoleårene 2022-2023

skal denne læreplanen tas i bruk av Vg3-elever, og i den nye overordnede delen av læreplanen er det vedtatt at skolen skal legge til rette for tre tverrfaglige temaer som tar utgangspunkt i aktuelle samfunnsutfordringer «som krever engasjement og innsats fra enkeltmennesker og fellesskapet i lokalsamfunnet, nasjonalt og globalt» (Kunnskapsdepartementet 2017: 13). Gjennom ulike fag i skolen skal elevene få kunnskap om og kompetanse knyttet til temaene *folkehelse og livsmestring, demokrati og medborgerskap og bærekraftig utvikling*. Emnet for min avhandling vil være, som nevnt innledningsvis, folkehelse og livsmestring.

I den nye overordnede delen av læreplanen beskrives folkehelse og livsmestring slik:

Et samfunn som legger til rette for gode helsevalg hos den enkelte, har stor betydning for folkehelsen. Livsmestring dreier seg om å kunne forstå og å kunne påvirke faktorer som har betydning for mestring av eget liv. Temaet skal bidra til at elevene lærer å håndtere medgang og motgang, og personlige og praktiske utfordringer på en best mulig måte (Kunnskapsdepartementet 2017: 13).

Ut ifra denne definisjonen kan man som lærer undervise i alt og ingenting. Kunnskapsdepartementets ambisjoner er vagt beskrevet, og «folkehelse og livsmestring» skal romme så ulike størrelser som seksualitet, levevaner, mediebruk og fysisk og psykisk helse. Denne avhandlingen tar likevel utgangspunkt i denne ambisjonen. I denne masteroppgaven vil fokuset ligge på psykisk helse, og en måte å implementere dette i norskfaget på, er gjennom lesning av patografier, her forstått som mer eller mindre selvbiografiske fortellinger om sykdom. Dette er en gylden mulighet til å løfte frem klassisk litteratur i undervisningssammenheng, og til å forstå samtidslitteraturens tendenser bedre. I denne avhandlingen vil jeg derfor se på hvordan man kan bruke lesing av skjønnlitteratur i norskfaget for å oppnå kunnskap om psykisk helse, uten å utelate fokuset på det norskfaglige og elevenes utvikling til å tilegne seg litterær kompetanse. Å tilegne seg litterær kompetanse kan deles inn i tre delkompetanser: *konstitusjonell kompetanse*, som er en medfødt kognitiv evne alle mennesker har og som innebærer å ha en evne til å skape fiksjon, *performance-kompetanse*, som handler om å kunne lese analytisk og stille seg kritisk til tekst, og *literary transfer-kompetanse* som handler om å knytte det man leser til erfaringer (Kjelen 2014: 57).

Denne oppgaven er ment som et bidrag til innkjøringsfasen av den nye læreplanen fordi den gir innsikt i og undersøker hvorfor man kan integrere folkehelse og livsmestring i norskfaget gjennom analyse av samtidslitteratur. Jeg har valgt å bruke *Svart belte* av Håheim som forskningsobjekt. Dette er en roman som primært handler om en jente som utvikler spiseforstyrrelser. Oppgaven argumenterer for at *Svart belte* vil fungere som et godt utgangspunkt for å fremme kunnskap om folkehelse og livsmestring, samtidig som man kan bidra til at elevene tilegner seg litterær kompetanse. Håheims roman imøtegår den nye

læreplanens folkehelse- og livsmestringskrav, men fungerer også som analyseobjekt for andre, relaterte målsetninger i norskfaget, samtidig som det er en historie elever vil kunne ha nærhet og kjennskap til.

For å vise dette kommer jeg til å bruke teori som vektlegger norskfaget og litterær kompetanse hos elever, men også litteraturteori som fokuserer på sykdomsfortellinger. Et viktig nedslagsfelt i analysen min vil være dyremetaforen og kampmetaforen i Håheims roman, samt protagonistens institusjonsopplevelse, som kobler teksten til kanonisert teoretisk litteratur om sykdom, som Susan Sontag og Anne Hunsaker Hawkins. Videre skriver jeg om den didaktiske verdien romanen kan ha i undervisningssammenheng. Avslutningsvis vil jeg trekke noen paralleller til eldre, kanonisert litteratur for å vise at perspektivene som kommer til uttrykk i min analyse også er appliserbar på annen type litteratur, ikke bare samtidslitterære romaner med unge personer og deres problemer i fokus, men også på klassiske verk.

1.1 Den selvbiografiske romanen

Svart belte kan betraktes som en selvbiografisk roman. En selvbiografisk roman er en sammensmelting av en selvbiografi og en roman, hvor det reelle møter det fiktive. Den klassiske selvbiografien oppstod på 1700-tallet i Tyskland, men Steinar Gimnes hevder i *Sjølviografiar* (1998) at selvbiografien er langt eldre enn sitt navn (Gimnes 1998: 13). Senere har det kommet flere undersjangere, og en av dem er patografien. En patografi er en undersjanger innenfor selvbiografien som handler om «den sjuka individens egen berättelse» (Bernhardsson 2010: 246). En patografi er altså en selvbiografisk historie om sykdom. Litteraturviter Linda Nesby skriver i artikkelen «Patografien som genre og funksjon» (2019) i *Edda*, at skjønnlitteratur bør inkluderes under patografibegrepet:

Det vesentlige ved patografiene er ikke hvorvidt forholdet mellom ekstra-litterær virkelighet og skrift er identisk, men heller hvordan patografiene bidrar med en subjektiv virkelighetsframstilling for å belyse sykdomserfaringen (Nesby 2019: 57).

Svart belte bidrar med en subjektiv virkelighetsframstilling for å belyse hvordan det er å være psykisk syk, og den gir leseren et nyansert innblikk i det å utvikle og lide av spiseforstyrrelser. Håheims tekst gis sjangerbetegnelsen roman, men det er flere faktorer som gjør at romanen kan leses selvbiografisk.

Gimnes skriver at romansjangeren kom til å stå nært i sammenheng med selvbiografien fra 1700-tallet, da «det oppstår former for sjølviografisk litteratur, som saman med

fiksjonaliserte og fiktive selvbiografier viskar ut sjangergrenser» (Gimnes 1998: 15). På bakgrunn av dette vil jeg betrakte Håheims tekst som en selvbiografisk roman. I slike tekster er det ofte likhetstrekk mellom forfatter og protagonist. *Svart belte* av Marianne Clementine blir fortalt i første person entall, og protagonisten blir også omtalt som Marianne i romanen.¹ Det er også samsvar mellom Håheims liv og protagonistens, slik det kommer til uttrykk i artikkelen «Svart belte i livet» hvor Nina Hvidsten intervjuer Håheim. Håheim forteller at:

Som 12-åring var jeg allerede nesten 1,80 høy. I hodet mitt hang identitet og utseende, da spesielt kropp og vekt, uløselig sammen. Altså ville jeg bli en annen jente, en ny og spennende jente, hvis jeg klarte å bli tynn. (...) Jeg hadde blitt overbevist om at kroppen min var feil, og at alt kom til å bli bedre hvis jeg 'fikset på' den (Hvidsten).

En annen vesentlig faktor er at Håheim også omtaler protagonistens hjemplass som Håheim. Etter blant andre Nesbys definisjoner er *Svart belte* derfor å regne for en patografi i denne sammenhengen.

Lise-Mari Lauritzen og Linda Nesby skriver i artikkelen «Selvbiografiske sykdomsfortellinger i videregående skole» (2016) i *Norsklæraren*, at historien til et sykt menneske kan hjelpe andre mennesker i samme og/eller lignende situasjoner (Lauritzen og Nesby 2016: 93). Dette er et av hovedargumentene for å bruke *Svart belte* i undervisningssammenheng. Det er flere og flere som sliter psykisk og med spiseforstyrrelser blant ungdom, og man må derfor gå ut ifra at man har elever i klasserommet som sliter med det samme, eller kjenner noen som gjør det. Å belyse temaet gjennom å jobbe med en selvbiografisk roman eller en sykdomsfortelling bidrar til at elevene kan kjenne seg igjen i Mariannes historie og dermed ikke føle seg så alene om å ha det vanskelig. Sykdomsskildringer kan også fremme empati hos leseren, og Lauritzen og Nesby mener at det er en vesentlig grunn til å bruke slike tekster i videregående skole (Lauritzen og Nesby 2016: 94). Ved å fremme empati hos elevene bidrar skolen til å «utvikle mennesker som har evnen til å sette seg inn i andres lidelser» (Lauritzen og Nesby 2016: 95). I min analyse vil jeg operere med dette som prinsipp, fordi jeg mener at hvis elevene hjelper hverandre og seg selv, er det enklere å konsentrere seg om det faglige også.

I artikkelen «Slik får du engasjerte elever» (2018) skriver førsteamanuensis Oddny Judith Solheim ved Lesesenteret, om hva som motiverer elever til å lære. Hun skriver at ungdom «blir mer interessert i tekstene de skal lese hvis de kan koble innholdet opp mot sine egne erfaringer» (Solheim 2018). Hun begrunner dette i PISA-undersøkelsene som hun hevder viser

---

¹ Når jeg videre skriver «Marianne» viser jeg til protagonisten i romanen, og når jeg skriver «Håheim» er det forfatteren bak romanen jeg viser til.

at erfaringsbasert innhold i skolen er enda viktigere for norske elever enn elever i mange andre land (Solheim 2018). Kan selvbiografiske romaner være aktuelle med tanke på å vekke interessen hos elevene? Gjennom å bruke personlig og samfunnsaktuell litteratur som patografier, mener Lauritzen og Nesby at man kan stimulere til læring innenfor flere områder, og på den måten vekke interessen for litteratur hos elevene (Lauritzen og Nesby 2016). Dette gjør Håheims roman til et bra alternativ å bruke i undervisningssammenheng for å vekke interessen hos elevene. Den er både samfunnsaktuell og personlig.

Mange elever har opplevd eller har kjennskap til alvorlige sykdommer og død, som gjør at de kan knytte erfaringer til det de leser. Lauritzen og Nesby påpeker så at selvbiografiske romaner om sykdom også i stor grad handler om kjærlighet, det å se hverandre og være der for hverandre (Lauritzen og Nesby 2016: 95). I *Svart belte* lider protagonisten Marianne av spiseforstyrrelser, og hun har en familie som prøver å støtte henne og vise henne kjærlighet. Det er imidlertid ikke alltid tilstrekkelig, og dette kommer til å bli diskutert senere i oppgaven. Ved å velge litteratur som er leserorientert, det vil si litteratur som i utgangspunktet fremmer det erfaringsbaserte knyttet til interesse og empati, kan resultatet bli at læreren glemmer å fokusere på det analysebaserte ved romanen. Når en bruker selvbiografiske romaner i norskundervisningen må læreren derfor finne en balansegang mellom det analytiske og det erfaringsbaserte.

Skaftun og Michelsen skriver i *Litteraturredidaktikk* (2017) at det er viktig med erfaringsbaserte tekster som man kan lese med elevene, men at det er vel så viktig å lese tekster som har litterære kvaliteter (Skaftun og Michelsen 2017: 182). En analytisk inngang, som kvalitativt sterke tekster gjør krav på, er ifølge Skaftun og Michelsen «viktig og nødvendig når man skal lese seg fram til en forståelse av et verk» (Skaftun og Michelsen 2017: 183). En mer analytisk inngang til en tekst vil også kunne bidra til å skape litt mer avstand fra selve fortellingen som formidles i en tekst. *Svart belte* er en selvbiografisk roman med sterke skildringer, og en analytisk inngang kan kunne bidra til at man fokuserer på form og virkemidler, heller enn at elevene skal kjenne seg igjen i den. I didaktisk sammenheng har *Svart belte* en leserorientert inngang som likevel har litterære kvaliteter som gjør at en analytisk inngang både er ønskelig og nødvendig. Jeg anbefaler derfor at læreren legger til rette for at elevene tilegner seg både erfaringsbasert kunnskap og analysebasert kunnskap i møte med Håheims roman.

Ved om lag 130 norske skoler er det allerede innført et prosjekt som skal gi elevene informasjon om psykisk helse og psykiske lidelser, og skolene skal også gi veiledning i hvordan man kan se og håndtere vanskelige livssituasjoner. Dette prosjektet går under navnet VIP-

prosjektet (Veiledning i psykisk helse) og blir gjennomført for Vg1-elever. På nettsiden til en av Norges største helseforetak, Vestre Viken, ligger det forslag til hvordan man kan arbeide med psykisk helse i norskfaget. Oppgaven går ut på at elevene skal lese artikkelen «De sykt flinke» og deretter jobbe og reflektere over temaene som blir tatt opp med særlig vekt på stress og press (Vestre Viken 2016). Slike oppgaver bidrar til at man får brukt norskfaget for å gi kunnskap om psykisk helse, og prosjekter som dette kan ses som en forløper til den nye læreplanen.

I denne oppgaven vil det i større grad være fokus på hvordan man kan bruke patografier for å gi elevene en bredere forståelse av psykisk helse, noe som igjen bidrar til å imøtekomme kravet om å gi elevene kompetanse i folkehelse og livsmestring. Skjønnlitterære verk som handler om psykisk helse kan være utfordrende for elever å lese, fordi de kan ha det vanskelig selv eller de kjenner noen som ikke har det så bra, derfor er det viktig at læreren setter av tid til både for- og etterarbeid med det aktuelle temaet som fokus – i dette tilfellet spiseforstyrrelser. I *Svart belte* er det særlig én passasje som kan være til «inspirasjon» for elevene, siden man får innblikk i hvordan protagonisten benytter seg av ulike teknikker for å gå ned i vekt. Dette viser hvor tilgjengelig informasjonen er og det i seg selv er problematisk. Som lærer er det da viktig å være en god klasseleder og en voksenperson som går fram som et tydelig forbilde og får elevene til å forstå at dette ikke er en løsning. Ved å sette av tid til å lese hele romanen vil også elevene se baksiden ved å benytte seg av teknikker for å gå ned i vekt.

Som lærer må man tørre å snakke om vanskelige tema som spiseforstyrrelser, særlig når psykisk helse også er et punkt i den nye læreplanen. Imidlertid krever det at læreren kjenner elevene sine svært godt og vet hvor grensen går for hva elevene drar nytte av, hva som blir for vanskelig for dem å lese om, og hvordan for- og etterarbeidet kan tilrettelegges for at de skal få best mulig utbytte av lesningen. For å gjøre det enklere å lese om psykiske vansker, er det viktig å snakke om temaet først. Som lærer ville jeg også ha presentert helsesøster for klassen, slik at også hun kan være med i diskusjonen om psykiske vansker, noe som kan gjøre det enklere for elever å ta kontakt om de synes dette er utfordrende, eller bare trenger noen å snakke med som har kunnskap om psykiske vansker. Læreren må også stille seg selv disponibel for at elevene kan ta kontakt med deg om de trenger det etter å ha jobbet med selvbiografiske romaner om sykdom i undervisningssammenheng.

2 Teori og metode

2.1 Metode

Den nye læreplanen innebærer fornyelse av fag. Man kan potensielt trekke inn ny litteratur og bruke eldre litteratur på en ny måte. I denne masteroppgaven bruker jeg nærlesing som metode, men jeg kommer også til å trekke inn kontekst i forbindelse med blant annet tekstens didaktiske funksjon. Teksten vil dermed ikke bli behandlet som en isolert størrelse. Avslutningsvis vil jeg også trekke inn et komparativt perspektiv for å vise hvordan også eldre litteratur, som *Professor Hieronimus* (2004) og fortsettelsen *På St. Jørgen* (2004) av Amalie Skram på lignende måter, kan brukes i undervisningen for å gi kunnskap om folkehelse og livsmestring. Dette åpner for å diskutere hvilke fordeler og utfordringer det er ved å bruke klassikere og samtidslitteratur i undervisningen, der man kan argumentere for hvordan de begge kan ha positiv, men ulik påvirkning i norskfaget i skolen med fokus på litterær kompetanse.

Med *Svart belte* tilbys vi en samtidsroman som elevene trolig kan kjenne seg igjen i eller knytte til de erfaringene de har, samtidig som den er preget av et lyrisk språk og en mengde språklige bilder, som åpner for at elevene kan oppnå analysebasert kompetanse ved å jobbe med romanen i klasserommet. Romanen kan altså bidra til at elevene oppnår både erfaringsbasert kompetanse og analysebasert kompetanse. Håheims roman setter som nevnt tidligere, fokus på psykisk helse, og læreplanens tverrfaglige tema folkehelse og livsmestring. Hvordan skal man takle livet som ung i dagens samfunn? Hva gjør man for å takle motgang, og hvordan kommer man seg ut av sin egen destruktive tankegang? I *Svart belte* møter vi en ung jente som sliter med spiseforstyrrelser allerede som 13-åring. Jenta i romanen vokser opp på en gård med naturen som nærmeste nabo. Foreldrene er tilstede og det ser ut til at alt ligger til rette for at hun skal ha et godt liv. Likevel har hun vanskeligheter med å godta hvem hun er og hvordan hun ser ut. Dette fører til at hun har problemer med å leve, og det ser ikke ut til at noen klarer å endre tankegangen hennes. Det kraftfulle språket romanen er preget av med beinharde skildringer av det å leve med spiseforstyrrelser, gjør blant annet at leseren får innsikt i hvordan hennes institusjonsopplevelse er og hva den gjør med henne. Hovedpersonen stiller seg selv spørsmålet om det blir henne selv hun kommer til å ødelegge eller om det blir noen andre som tar skade først, fordi hun går der som en tikkende bombe.

Andre steder i romanen speiler språket livskraften hennes, og det viser at protagonisten har forståelse for at det hun gjør ikke er rett, men at hun vet ikke hvordan hun skal klare å slippe taket i sykdommen. I romanen sier hun på et punkt at hun vil lovprise kinnene og fortelle hvor

perfekt den rosa fargen er hos lillebroren, men hun «har byrja miste grepet om språket» (Håheim 2015: 36). Her kommer det tydelig frem at hun klarer kun å formidle det hun mener, gjennom å skrive fordi hun holder på å miste språket på andre vis. Som en selvbiografisk roman kan fortellingen speile både oppturer og nedturer i livet som elevene kan dra nytte av i litteraturundervisningen. *Svart belte* er en roman som både viser hvordan Marianne har blitt syk, og at hun faktisk kommer seg ut av sykdommen, og dette kommer til synet gjennom en nærlesing av romanen.

2.2 Teori

2.2.1 Litteratur i skolen

For å forklare hvorfor *Svart belte* kan brukes i undervisningssammenheng, er det aktuelt å se på hvilket litteratursyn det er i den norske skolen. Litteraturundervisningen i skolen skal dekke både skjønnlitteratur og sakprosa ut ifra definisjonen på litteratur i *Litteraturdidaktikk* (2017) av Atle Skaftun og Per Arne Michelsen. For å forklare hvordan litteraturen brukes i den norske skolen, opererer de med en tredeling av litteraturbegrepet. De skriver at et totalisert litteraturbegrep beskriver en skriftlig framstilling, og begrepet definerer litteratur som alt som er skrevet. Likevel hevder Skaftun og Michelsen at det for eksempel er rimelig å kreve at en litterær tekst både har en funksjon i møte med publikum, og at det derfor er en betingelse at det må være minst en leser for at en tekst skal defineres som litteratur (Skaftun og Michelsen 2017: 20). Ifølge det totaliserte litteraturbegrepet er både dikt og romaner, en enkel handlelapp, en tekstmelding eller en Facebook-status ansett som litteratur.

Det smale litteraturbegrepet forbeholdes fiksjon, også kalt skjønnlitteratur. Litteraturen skal, ifølge det smale litteraturbegrepet, være opphøyd og berikende for ånden. Den har et kulturelt kvalitetsstempel, og skal derfor være et åndsprodukt som har betydning for kulturen og menneskenes forståelse av seg selv og verden vi lever i (Skaftun og Michelsen 2017: 21). Denne definisjonen har tydelige overlapp med den nye læreplanens krav til litteraturen. Den skal ikke bare eksistere for sin egen del, den skal *gjøre noe for oss*. «Litteraturen er altså heller ikke noe hvem som helst kan lage» (Skaftun og Michelsen 2017: 21). Skaftun og Michelsen påpeker også at litteraturen ofte utgjør en type kanon, en samling av tekster som er en del av kulturarven (Skaftun og Michelsen 2017: 21).

I skolen blir et tredje litteraturbegrep brukt, nemlig et utvida litteraturbegrep. I denne definisjonen av litteratur poengteres det at ikke all litteratur trenger å være skriftlig eller

oppdiktet. Både selvbiografiske romaner, dokumentarer, historieskriving, eventyr og folkeviser kan regnes for å være litteratur. Denne definisjonen gjør at det er en del å velge i når man skal arbeide med litteratur i norskfaget. I den norske skolen har man som lærer på lang vei en utvalgshet og metodefrihet i undervisningen. Det vil si at læreren kan bestemme hvilke tekster man skal lese i klasserommet, og hvordan man skal arbeide med dem. Faktorer som Opplæringsloven, læreplanens generelle del, formålsdelen i læreplanen i norskfaget og skolens rammetekster har likevel innvirkning på hva en litteraturlærer velger å ta i bruk (Skaftun og Michelsen 2017: 28). Håheims selvbiografiske roman svarer godt til den nye læreplanens generelle del, fordi den åpner for at elevene kan utvikle kunnskap, dugelighet og holdninger til medelever, den åpner for skaperglede, engasjement og nysgjerrighet, og den gir innsikt i hvordan det er å leve med psykiske vansker som er et punkt innenfor folkehelse og livsmestring. (Kunnskapsdepartementet 2017). Derfor kan *Svart belte* fint brukes i undervisningssammenheng, til tross for at det er en tekst som også byr på utfordringer.

I det utvida litteraturbegrepet inngår både sakprosa og skjønnlitteratur. Forskning viser at selv om det undervises i skjønnlitteratur, er litteraturundervisningen i norsk skole sjeldent godt forankret faglig (Kjelen 2018: 19). I Kåre Kverndokkens *101 litteraturdidaktiske grep* (2018) har Hallvard Kjelen skrevet et bokkapittel som handler om det å være litteraturlærer og hva som kreves av en litteraturlærer. Her kommer det frem at lærere ofte velger erfaringsbasert litteratur som de tror elevene vil like å lese, istedenfor skjønnlitteratur som elevene vil kunne få best faglig utbytte av (Kjelen 2018: 19).

Litteraturlærere ser altså ut til å leggje for stor vekt på elevenes røynsler og elevens private opplevingar av litteraturen, medan dei i mindre grad legg vekt på å utvikle elevens litterære kompetanse, nemleg å føre elevane inn i dei kulturelle konvensjonane som gjeld for litterær lesing, og å føre elevane inn i ein litteraturfagleg fellesskap (Kjelen 2018: 19).

Forfatter og professor i norsk, Sylvi Penne, skriver at litteraturundervisning i norsk skole i stor grad baserer seg på «hverdagsteorier der nærhet og emosjonelle erfaringer vektlegges framfor mer konkrete mål som kan gi elevene muligheter for metaforiske og faglig framgang» (Penne 2012: 54). For å opparbeide en tydeligere analysebasert kompetanse i norsk skole, mener Kjelen at man i litteraturundervisningen må opparbeide et fagfellesskap og trene opp fagspesifikk *literacy*, også kalt tekstkompetanse (Kjelen 2018: 23). En utfordring med analysebasert kunnskap er at det er en fare for at andre sider ved lesingen blir glemt. De nye kjerneelementene som kommer frem i den nye læreplanen krever at man som norsklærer underviser både om tekst i kontekst, kritisk tilnærming til tekst, muntlig kommunikasjon, skriftlig tekstskaping, at man ser på språket som system og mulighet, og at man har fokus på språklig mangfold (Kunnskapsdepartementet 2018). Om man skal dekke alle disse kjerneelementene er det ikke

mulig å kun fokusere på den analysebaserte kompetansen. Om man skal arbeide med *Svart belte* i skolen er det derfor viktig at man som lærer har fokus på å opparbeide en kombinasjon av den erfaringsbaserte kompetansen og den analytiske kompetansen hos elevene.

En lærer som underviser i skjønnlitteratur må, ifølge Kjelen, ha en profesjonsutøving som gjør at hun er i stand til å reflektere over komplekse spørsmål som:

Kva tekstar skal inngå i litteraturundervisninga? Kva mål skal arbeidet med litteratur ha? Skal ein alltid streve etter forståing? Kan undervisning i, om og med sakprosaetekstar ha dei same dannelsesmåla som undervisning i, om og med skjønnlitterære tekstar? Kva med metodikk og arbeidsmåtar? (Kjelen 2018: 33).

Å bruke Håheims selvbiografiske sykdomsfortelling i undervisning i norskfaget åpner for at elevene skal kunne sette seg inn i andre menneskers situasjoner for å tillegge seg kunnskap om folkehelse og livsmestring, samtidig som elevene kan ha fokus på det norskfaglige og på at de skal kunne bli kompetente lesere.

2.2.2 Hva er en kompetent leser?

En kompetent leser er et menneske som har utviklet litterær kompetanse. Gjennom undervisning i litteratur er man, som tidligere nevnt, ute etter å utvikle elevenes litterære kompetanse. I artikkelen «Performative Literacy: The habits of Mind of Highly Literate Readers» (2003) i *Voices from the Middle* skriver engelsklærer og professor Sheridan Blau at elever som har disiplinerte leseferdigheter kan:

Produce their own interpretations of texts (rather than merely accept the interpretations of their teachers), and who are frequently expected to recognize, criticize, and even resist the values and vision of the world advanced by or inscribed in literary and nonliterary texts (Blau 2003: 18).

Når elevene skal jobbe med *Svart belte* er det derfor viktig at elevene er aktiv og at læreren fungerer som en veileder, slik at elevene får utforske, kritisere og drøfte romanen også på egenhånd for å bedre deres litterære kompetanse.

Hvilke tekster og hvilken litteraturundervisning en som lærer legger opp til, vil ha innvirkning på hva elevene sitter igjen med når de skal utforske selv. I tidsskriftet *Norsklæreren* har Kjelen skrevet artikkelen «Litterær kompetanse hos nye lærarstudentar» (2014). Her definerer han begrepet litterær kompetanse og viser til en undersøkelse han har gjennomført, hvor han ser på hvilken litterær kompetanse norske lærerstudenter har. Innledningsvis viser Kjelen til litteraturviteren Jonathan Culler, som var den første som tok i bruk begrepet *literacy competence*. Culler definerer litteraturlesning slik; «to convert linguistic sequences into literary

structures and meanings” (Culler 1975: 114). Å ha litterær kompetanse handler om å kunne anvende språklige sekvenser til litterære strukturer og betydninger ifølge Culler.

Kjelen skriver at litterær kompetanse blant annet vil bestå i å ha «internalisert eit sett reglar og konvensjonelle lesemåtar, den litterære grammatikken så å seie, gjennom gjentekne møte med litteratur» (Kjelen 2014: 57). Han påpeker at litterær kompetanse derfor må læres gjennom samhandling med andre. Denne kompetansen er vanskelig å tilegne seg på egenhånd fordi den er så kompleks (Kjelen 2014: 57). Når man skal lese litteratur med elevene i skolen er det derfor viktig at man diskuterer og jobber med, for eksempel *Svart belte*, sammen.

For å forklare kompleksiteten ved den litterære kompetansen, kan man se den i lys av de tre delkompetansene *konstitusjonell kompetanse*, *performance-kompetanse* og *literary transfer-kompetanse*, som ble nevnt innledningsvis. Det finnes norske begrep for delkompetansene, men jeg har og vil videre i denne oppgaven omtale performance-kompetanse som analysebasert kompetanse, og literary transfer-kompetanse som erfaringsbasert kompetanse. Kjelen gjennomførte en undersøkelse av den litterære kompetansen til studenter ved Høyskolen i Nesna hvor han la de tre delkompetansene til grunn for resultatet. Han tok også utgangspunkt i at en kompetent litteraturlerer har «internalisert sosiale konvensjonar for litteraturlerending» (Kjelen 2014: 58).

Den kompetente leseren bærer ifølge Kjelen undersøkelse preg av en sammenfatning av alle de tre delkompetansene. Hun evner å koble tekstens innhold til sine egne livserfaringer, men uten å miste selve teksten av syne. Han makter å sette seg inn i andres perspektiv, slik som forfatterens syn, før han til slutt klarer å diskutere litteraturen ved hjelp av begrep om den litterære formen og innholdet i teksten (Kjelen 2014: 58-59). For elever i skolen vil det innebære en bevegelse mot en faglig kjerne, med tilhørende konvensjoner og fagspråk, samtidig som man drar nytte av det hverdagslige språket og den erfaringsbaserte kompetansen (Skaftun og Michelsen 2017: 51). Det er derfor viktig at læreren fokuserer på hvordan man kan oppnå både analysebasert kunnskap og erfaringsbasert kunnskap for å utvikle elevenes litterære kompetanse i møte med Håheims roman.

Den erfaringsbaserte litteraturen er, som nevnt tidligere, sterkt fremtredende i den norske skolen (Rødnes 2014: 3). I «Skjønnlitteratur i klasserommet: Skandinavisk forskning og didaktiske implikasjoner» (2014) skriver førsteamanuensis Kari Anne Rødnes ved Institutt for lærerutdanning og skoleforskning ved Universitetet i Oslo, om en tradisjon for litteraturarbeid i skolen som har større fokus på analysebasert kompetanse med en mer analytisk og tekstorientert inngang med teksten i forgrunnen enn den erfaringsbaserte kompetansen (Rødnes 2014: 2). Denne inngangen har blitt kritisert for å være *for* stiv i «metodisk formalisme, og

nærmest bli til avkrysningskjema» (Rødnes 2014: 2). I skolen blir det ofte benyttet analyseskjema i møte med denne inngangen, som gir elevene en slags oppskrift på hva de skal se etter i en tekst, og disse ber elevene identifisere størrelser som tema, handling, naturskildringer og personskildringer. Rødnes skriver at om disse skjemaene skal brukes er det viktig at de tjener som støtte i læringen og ikke blir «metodiske ‘fasit-liste’ som begrenser muligheten til å ta inn det som er overraskende eller ikke rommes av skjemaet» (Rødnes 2014: 2).

Litteraturlæreren må derfor synliggjøre at det ikke dreier seg om å fylle inn et slikt analyseskjema, men at det er en måte å møte teksten på for å utvikle sin egen forståelse. Det kan være en fin måte å vite hva man som elev skal se etter i en tekst, og det kan hjelpe elevene å implementere fagspråk helt i oppstartsfasen når de jobber med litteratur. utfordringen ligger i det at elevene kan bli for knyttet til skjemaene, det er derfor viktig at det erfaringsbaserte og det analytiske knyttes sammen. Dette kan gjøre det enklere for læreren i større grad å fokusere på den analysebaserte kompetansen også, fordi den kan oppnås i samhandling med den erfaringsbaserte inngangen. Tekstforståelse og den litterære kompetansen utvikles gjennom en samhandling mellom det kjente og det ukjente, og det blir derfor viktig at «elevene gjøres kjent med ulike måter å møte tekster på, ulike erfaringsbaserte og ulike analytiske innganger» (Rødnes 2014: 12). I det følgende vil jeg utforske noen teoretiske referanser til sykdomslitteratur, før jeg diskuterer hvordan dette perspektivet kan appliseres på Håheims roman.

Håheims roman utfordrer elevenes litterære kompetanse fordi det er en roman som bærer preg av et lyrisk språk med svært mange språklige bilder. Dette åpner for å ta fatt i teksten med en analytisk og tekstorientert inngang. Samtidig er romanen skrevet i 2015 av en ung jente og om en ung jente, og kan derfor være enklere for elevene å kjenne seg igjen i og knytte til egne erfaringer. Den største utfordringen med *Svart belte* kan derfor være at den blir for virkelighetsnær, fordi den bærer preg av så detaljerte beskrivelser av hovedpersonens tanker og følelser.

2.2.3 Sykdomslitteratur

2.2.3.1 Susan Sontag

Den amerikanske forfatteren og feministen Susan Sontag skriver om metaforbruk i litteratur om sykdom i boken *Illness as Metaphor* (1991). Hun tematiserer både hvordan sykdom oppleves, og hvordan sykdom omtales i litteraturen med vekt på språket som blir brukt. Hennes

studier fokuserer i all hovedsak på to sykdommer: tuberkulose og kreft. Bakgrunnen for dette skriver Sontag, er at de forestillingene som tuberkulose vakte i forrige århundre og kreften vekker i dag «are responses to a disease not understood – in an era in which medicine’s central premise is that all diseases can be cured. Such a disease is, by definition, mysterious» (Sontag 1991: 5). På en måte kan man si at anoreksi og bulimi kan defineres som slike mystiske sykdommer det er vanskelig å «helbrede», fordi det ikke finnes noen fasit på hvordan man kan bli kvitt spiseforstyrrelser og fordi det er veldig individuelt hvordan det oppleves å leve med dem. Det er også sykdommer det er knyttet ulike forestillinger til, på samme måte som Sontags beskrivelse av tuberkulose og kreft – det er sykdommer som vi tenker forteller oss noe om personene som lider av dem. Mennesker med spiseforstyrrelser blir ofte oppfattet som flinke piker, de er «harde», de er forfengelige og de er selvopptatt. Det viser en dobbelthet, fordi det er sykdommer som både romantiseres, fordi man assosierer det med unge resurssterke kvinner med kontroll, og som vi har fordommer mot, fordi man anser de som svake.

Sontag skriver videre at en fellesnevner for tuberkulose og kreft er at pasienten får avsagt en dødsdom (Sontag 1991: 9). Dette er ikke nødvendigvis tilfelle for et menneske som lider av spiseforstyrrelser, men det er viktig å få frem at av psykiske sykdommer, er anoreksi en av dem med høyest dødelighet. (Bondevik og Stene-Johansen 2011: 251). I Sontags materiale er det fokus på fysiske sykdommer, men hennes forskning er likevel appliserbar på Mariannes psykiske vansker også, særlig fordi Sontag skriver om metaforbruken knyttet til sykdomsfortellinger. Og selv om spiseforstyrrelses er en psykisk sykdom så går den utover det fysiske også.

Håheim bruker ofte militære metaforer i sammenheng med spiseforstyrrelsene til hovedpersonen. Militære metaforer ble, i følge Sontag, først tatt i bruk innen medisinen i 1880-årene. «Bacteria were said to ‘invade’ or ‘infiltrate’. But talk of siege and war to describe disease now has, with cancer, a striking literalness and authority” (Sontag 1991: 67). Den militære metaforen har med årene fått stor autoritet og den skildrer ikke bare sykdomsforløp og behandling, men også hvordan selve sykdommen oppfattes. Ifølge Sontag, beskrives kreft gjennom bruken av militære metaforer som en fiende samfunnet er gått til krig mot (Sontag 1991: 67). I *Svart belte* brukes metaforen på en litt annen måte. Spiseforstyrrelse kan sies å være en fiende av samfunnet på bakgrunn av at Marianne har både familie, venner og leger som prøver å hjelpe henne å bekjempe spiseforstyrrelsene. Men Marianne selv bruker kampmetaforen til å omfavne sykdommen og hun har, som tittelen sier, svart belte i å bli så tynn som mulig. Hun ser på seg selv som en slange som kjemper seg ut av hammen, slik som Marianne kjemper seg ut for å få en ny kropp, en ny verdi.

2.2.3.2 Anne Hunsaker Hawkins

En annen innflytelsesrik forsker som har skrevet om ulike selvbiografiske sykdomsfortellinger er Anne Hunsaker Hawkins. Selv om hovedfokuset i hennes banebrytende verk *Reconstructing illness* (1998) er somatiske sykdommer, kan mye av det Hawkins skriver om her også knyttes til psykiske lidelser og spiseforstyrrelser. Materialet hennes er i all hovedsak hentet fra Amerika og England, og hun tar lite høyde for andre tradisjoner enn den engelskspråklige. En annen viktig ting å merke seg er at Hawkins fokuserer på tekster skrevet av såkalte «lekfolk», og ikke av etablerte forfattere. Også Nesby påpeker at mange selvbiografiske sykdomsfortellinger er skrevet av mennesker uten et profesjonelt forhold til språket, men «mange selvbiografiske sykdomsskildringer er også skrevet av forfattere og profesjonelle skribenter (Nesby 2019: 58). Håheim forholder seg profesjonelt til språket – i kraft av å ha gitt ut skjønnlitteratur tidligere, men hun er en svært ung forfatter som nok påvirker hvordan lesere vil forholde seg til romanen.

I Håheims roman får vi historien fortalt gjennom en etterstilt narrasjon med flere analepser og frampek. Tekstene Hawkins skriver om er i hovedsak enkelt fremstilt og har en kronologisk fortalt fremstilling av et sykdomsforløp og hun fokuserer ikke på skjønnlitterære tekster. Hawkins' materiale kan likevel knyttes til selvbiografiske sykdomsfortellinger som *Svart belte*, fordi hennes studier kombinerer det selvbiografiske og pasientfortellingen. På denne måten kan man koble på patografibegrepet som, ifølge Hawkins, er en autobiografi eller en biografi som beskriver personlige erfaringer rundt sykdom, behandling og noen ganger også død (Hawkins 1998: 1). Det er viktig å huske på at *Svart belte* er en selvbiografisk roman, så det er i all hovedsak hovedpersonens personlige erfaringer med sykdom vi får innsikt i og ikke forfatterens.

I patografilitteraturen er det en pågående debatt rundt hvorvidt skjønnlitterære tekster skal forstås som patografier. Linda Nesby argumenterer for at «skjønnlitteratur med selvbiografiske trekk som tematiserer sykdomserfaringer skal inkluderes» (Nesby 2019: 54). Nesby mener at skjønnlitterære verk bør inkluderes i patografilitteraturen fordi det vesentlige med patografiene er ikke hvorvidt virkeligheten og teksten er identisk, men heller hvordan leseren får innblikk i en subjektiv virkelighetsoppfatning av sykdomserfaringen (Nesby 2019: 57). Den selvbiografiske romanen blir derfor omtalt som en patografi i denne oppgaven.

Hawkins opererer med denne tredelingen av patografier: “testimonial pathographies, angry pathographies and pathographies advocating alternative modes of treatment” (Hawkins 1998: 4). På norsk kan man oversette den første kategorien til vitnesbyrdspatografier. Vitnesbyrdspatografier er patografier som ble skrevet for det meste på 1960- og 70-tallet, og

som primært er vitnemål der målet er å fortelle historien om en opplevelse som syk, med fokus på pasientens tanker, følelser og for å fremme medisinsk behandling som er hensiktsmessig og nyttig for leserne å få kjennskap til. Om man skal plassere *Svart belte* i Hawkins' tredeling av patografien, passer den best inn under denne kategorien. Håheims roman handler i all hovedsak om pasientens tanker og følelser. Vi inviteres inn i hennes liv som psykisk syk og med spiseforstyrrelser i møte med foreldre, venner, leger og resten av omverdenen. Hawkins skriver at vitnemålspatografier nesten utelukkende ikke er kritiske til den medisinske behandlingen. Dette er imidlertid sammensatt i *Svart belte*. Håheim gir oss innblikk i en pasienterfaring som i seg selv verken er positiv eller negativ, hvor en behandler i positiv forstand blir utslagsgivende for Mariannes helbredelse.

Den andre kategorien, *angry pathographies*, har større fokus på å kritisere den medisinske behandlingen. Sinte patografier handler ofte om en person som ytrer et negativt syn på tradisjonell medisin. Pasienten i patografien gir leseren innsikt i problemene hun har med leger og eventuelt misnøye mot en medisinsk institusjon hvor behandlingen finner sted (Hawkins 1998: 6). Skrams romaner, som jeg kommer til å nevne avslutningsvis i avhandlingen, tjener godt som tidligere eksempler på slike patografier, selv om de også, i likhet med Håheims tekst, er komplekse skjønnlitterære verker, og derfor skiller seg fra den typen tekster Hawkins fokuserer på.

Den siste kategorien Hawkins skriver om, fremmer også et kritisk syn på tradisjonell medisin, men i disse patografiene fokuseres det i større grad på alternativ behandling. Forfatterne bak den tredje kategorien av patografier viser ofte en pasient som drar nytte av alternativ medisin som brukes både mot fysiske og psykiske lidelser (Hawkins 1998: 9). Pasientene bak denne gruppen patografier ønsker ofte å erstatte den naturvitenskapelige tilnærmingen til medisin med en mer holistisk og alternativ tilnærming (Hawkins 1998: 9). Denne kategorien har ikke en direkte overførbar kobling til romanene i denne oppgaven og vil derfor ikke benyttes videre i denne undersøkelsen.

Hawkins påpeker at man kan finne elementer fra alle disse kategoriene i en og samme patografi. Et typisk motiv i alle patografiene er «(...) the need to communicate a painful, disorienting, and isolating experience» (Hawkins 1998: 10). Uansett om patografien formidler kritikk av helsevesenet eller ros for den gode jobben de gjør, vil bakgrunnen for patografiene være å formidle smertefulle opplevelser og hva disse opplevelsene kan gjøre med mennesket. Selv om *Svart belte* ligner mest på en vitnesbyrdpatografi, er dette også tilfelle hos Håheim.

I likhet med Sontag – skriver Hawkins om kampmetaforen som ofte blir brukt for å beskrive opplevelsene pasienten har. Lauritzen og Nesby hevder at det derimot er en vesentlig forskjell på hvilke holdninger de to forfatterne har til metaforen. Lauritzen og Nesby skriver at Sontag mener at «bruk av metaforer i språket kunne gjøre pasientene enda mer sårbare enn de var fra før. (...) Anne Hunsaker Hawkins mener, derimot, at metaforbruk kan hjelpe pasienten til å forholde seg til sykdommen på en bedre måte» (Lauritzen og Nesby 2016: 90-91). Hawkins hevder at militære metaforer er blitt en naturlig del av vår måte å oppleve oss selv og verden på (Hawkins 1998: 61). Kampmotivet ble først brukt i gammel litteratur og i myter gjennom to paradigmer: «The battle between human hero and monstrous foe and the cosmic warfare between different kinds of divinities» (Hawkins 1998: 61). Disse paradigmene løp ut i ideen om en verden som kjemper mellom lyset og mørket, livet og døden, og det gode og det onde (Hawkins 1998: 62). Kampmetaforen blir også i dag brukt i litteratur, og i patografier er det ofte kontrasten mellom god helse og sykdom som skildres. I *Svart belte* står kampmetaforen sterkt. Den blir blant annet brukt for å beskrive kampen mellom pasient og lege, kampen mellom pasient og sykdom, og kampen om å kunne fortelle sin egen historie.

Hawkins skriver at det er typisk amerikansk å blande en aggressiv holdning med nesten en naiv sosial optimisme i politiske slagord som springer ut fra militære metaforer slik som «war on drugs» (Hawkins 1998: 64). “The habit of associating military metaphors with disease and therapy is one that is reinforced by social and political factors” (Hawkins 1998: 64). I følge Hawkins er ideologien bak slike slagord at man kan vinne kampen, eller erobre sykdommen, psykiske tanker m.m. hvis man bare kjemper hardt nok. (Hawkins 1998: 64). Dette vil senere bli tatt i bruk for å analysere Håheims roman, som også kjemper en type kamp. Det er også en åpenbar risiko for syke mennesker som for eksempel har «tapt kampen mot kreften» - det impliserer at hvis du ikke blir frisk av en dødelig sykdom, er det fordi man ikke vil det nok eller kjemper hardt nok. Det er ganske stigmatiserende for syke mennesker. Protagonisten i Håheims roman kjemper, som nevnt tidligere, for å bli sykere for hver dag som går. Døden er likevel aldri et alternativ, så om Marianne hadde dødd til slutt, hadde ikke det vært en seier for henne.

2.2.3.3 Arthur W. Frank

I et annet innflytelsesrikt verk fra sykdomslitteraturen, *The wounded storyteller* (1997) skriver sosiolog Arthur W. Frank om sin egen opplevelse av det å være kreftsyk. I tillegg presenterer han andres sykdomsopplevelser for å gi innsikt i hvordan skrivingen kan hjelpe pasienten til å forstå og godta sykdommen sin, samtidig som pasienten skaper en fortelling som kan formidles

til resten av verden. Marianne blir ikke frisk i løpet av romanen, men språket tyder på at hun blir bedre. Dette kommer frem ved at hun i løpet av romanen erkjenner at hun er syk, og at hun ikke vil ha spiseforstyrrelser, selv om hun ikke evner å gi slipp på sykdommen. Håheim har blitt kvitt spiseforstyrrelsene sine i etterkant av romanen og det kan tyde på at å fortelle sin historie gjennom Marianne har hjulpet forfatteren mot å bli frisk (Hvidsten). Dette bygger under Franks påstand om at å skrive om en sykdomsopplevelse kan hjelpe pasienten. Han påpeker videre at ved at pasienten skaper en fortelling som formidles til alle som ønsker å lese, så kan den også ha effekt på andre enn selve pasienten (Frank 1997: 56). Ved å bruke *Svart belte* i undervisningssammenheng, er en av målene nettopp at elevene skal kunne sette seg inn i andres situasjoner, få en større forståelse og få innsikt i hvordan det er å leve med psykiske vansker. Å gjøre dette verket til undervisningsmaterieell vil derfor imøtekomme kravet om å gi elevene kunnskap om folkehelse og livsmestring.

Marianne er ikke fornøyd med hvordan hun ser ut og utvikler etter hvert både bulimi og anoreksi. «Eg innser at det ikkje er vanskelegare enn dette: Viss eg tek tak og dreg av alle krefter, vil eg måtte sjå annleis ut etterpå. Ein annan kropp er noko nytt, og dermed verdifullt» (Håheim 2015: 10). Frank skriver at «the body is not mute, but it is inarticulate; it does not use speech, yet begets it. The speech that the body begets includes illness stories; the problem of hearing these stories is to hear the body speaking in them» (Frank 1997: 27). I *Svart belte* hører man kroppen snakke gjennom skildringene, og de er med på å beskrive hvordan hovedpersonen har det psykisk. Marianne tilfører kroppen mye smerte, hun river av hudflak og hun gir den ikke næring ved å enten ikke spise eller spy opp det hun har spist. Dette forklarer hvor grusomt Marianne egentlig har det, og hun bruker kroppen som et middel for å fokusere på noe.

Frank hevder at sykdomslitteratur ofte handler om å gjenvinne seg selv og sin historie. Han refererer til forfatter og feminist Audre Lorde som uttrykker en gjennomgående oppfatning blant pasienter om at det ofte er fokus på legens oppfatning av pasienten, og lite fokus på pasientenes egne erfaringer og opplevelser av sykdommen (Frank 1997: 64). I *Svart belte* er det pasientens erfaringer og opplevelser som er i fokus, og vi får kun innblikk i hvordan Marianne opplever legen. Det er protagonisten som gjenforteller hva legen sier, så leseren vil måtte ta utgangspunkt i at protagonisten forteller sannheten. Marianne sier at «den nye turnuslegen er dansk, og eg ser at han synest eg er dum når han fortel at eg må leggjast inn på sjukehuset» (Håheim 2015: 31). Om turnuslegen faktisk tenker at hun er dum får vi ikke vite.

Forfatteren bak sykdomsfortellingen i *Svart belte* ble, som nevnt tidligere, frisk noen år etter at romanen ble utgitt. I lys av Franks teori kan romanen ha hjulpet henne på veien, og tillegg kan sykdomsopplevelsen som blir skildret i romanen, også hjelpe andre. Dette

underbygger det faktum at romanen også kan hjelpe elever som selv sliter med psykiske vansker ved å lese en historie om det å være syk.

2.2.3.4 Katarina Bernhardsson

Når man får fortalt en historie om hvordan det er å være syk og pasient, får man innblikk i sykdomstilværelsen gjennom pasienten og ikke legens øyne, og dette kan gjøre det enklere å forstå sykdommen enn om man kun fikk innblikk gjennom legens øyne. Den svenske litteraturviteren Katarina Bernhardsson skriver i *Litterära besvär* (2010) om medical humanities, humanistisk helseforskning på norsk, som er et nytt felt hvor humaniora og medisinsk vitenskap nærmer hverandre. Bakgrunnen for dette feltet er at flere opplever at behandlere glemmer pasienten bak en eventuell sykdom. «Den medicinska praktiken förefaller att ha fastnat i biomedicinen, och riskerar att glömma bort att medicinen också är en humanvetenskap» (Bernhardsson 2010: 44). Man vil fortsatt ha det tekniske bak en sykdom, men man er ute etter et humanistisk syn i tillegg. En slik oppfatning er fremtredende i Franks og Hawkins' verk, Sontag er ganske forut sin tid, men hun er også inne på det samme og kan sees som en foregangsfigur for dette feltet.

Ifølge Bernhardsson er det viktig at man ikke bare hjelper en pasient ved å kun fokusere på sykdommen, man må også se mennesket bak sykdommen for å kunne hjelpe en pasient. Gjennom selvbiografiske pasientfortellinger får man innblikk i hvordan et menneske opplever pasientopplevelsen. Litteraturen kan på denne måten bidra til å minske avstanden mellom menneske og medisin. Tanken bak denne kombinasjonen er blant annet at «studiet av litterära texter och den inlevelse en läsare kan få genom läsning ska leda till en ökad förståelse för andra människors perspektiv (Bernhardsson 2010: 51). Når man skal undervise i folkehelse og livsmestring i skolen er dette også et viktig faktum, at man gjennom lesing av skjønnlitteratur kan klare å sette seg inn i andre menneskers perspektiv for å forstå hvordan de har det. Medisinsk humaniora kan da bidra til at man får se begge sider av sykdommen, både det medisinske bak sykdommen i tillegg til pasientens synspunkt, noe som gir et reflektert syn på temaet. Som Hilde Bondevik og Knut Stene-Johansen skriver i *sykdom som litteratur* (2011):

Sykdomsbeskrivelser i litteraturen er kort sagt betydningsdannende. Lesningen av sykdomstematikk i litterære fremstillinger kan vise seg å få en allmenn betydning utover fortolkningsteoretiske rammer, eller også å bringe ulike forståelser av fortolkning og diagnose sammen (Bondevik og Stene-Johansen 2011: 8).

Å lese om sykdomsbeskrivelser i litteraturen kan gi elevene en større forståelse som kan være betydningsdannende.

Bernhardsson tar for seg flere pasientfortellinger i *Litterära besvär* og det som står i sentrum for hennes valg av tekster, er at de beskriver «sjukdomar som är så genomgripande att de påverkar den sjukas själva identitet, ‘one’s integrated personhood’, och tvingar henne att i viss mån omformulera sin syn på sig själv och världen» (Bernhardsson 2010: 15). Dette ser vi også i Håheims roman. Mariannes fortvilelse ligger i det at hun ønsker å være noen andre enn seg selv, noen som er tynnere og «hardere». Spiseforstyrrelsene tar over hennes identitet, og hun vet etter hvert ikke hvem hun er uten og klarer heller ikke å kvitte seg med spiseforstyrrelsene. For å bli frisk er det å endre sitt syn på hvordan hun ser på seg selv som må til.

En av kapitlene til Bernhardsson handler om patografier om spiseforstyrrelser. Hun skriver at en slik sykdom «symboliserer genom sina kroppsliga symptom, och som utöver att vara en sjukdom också kan ses som ett språk utan ord» (Bernhardsson 2010: 155). Hun påpeker også at slike patografier ofte skildrer en ung kvinnes spiseforstyrrelser (Bernhardsson 2010: 155). I *Svart belte* er protagonisten bare en 13 år gammel jente når hun begynner å utvikle spiseforstyrrelser, og som Bernhardsson skriver er spiseforstyrrelser «en sorts sjukdom som förefaller att samverka med vår tid på ett sätt som gör litterära skildringar av dem särskilt givande att diskutera» (Bernhardsson 2010: 155). Dette underbygger det faktum at anoreksi og bulimi er sykdommer i tiden, og som på et vis en etterfølger av tuberkulose og kreft som Sontag skriver om. Håheims roman ble skrevet i 2015 og er derfor dagsaktuell og et viktig bidrag i diskusjonen om spiseforstyrrelser og psykisk helse i dagens skole. Dette fordi den skildrer en ungdoms opplevelse av det å slite psykisk på en ufiltrert måte, som gjør at elevene kan kjenne seg igjen.

Anoreksi er et begrep som først ble tatt i bruk av den britiske legen William Gull som «Anorexia nervosa» i 1874, og det definerer en person som lar være å spise og som går raskt ned i vekt (Bernhardsson 2010: 162). Om lag hundre år senere navnga psykiateren Gerald Russel «bulimia nervosa» som betyr «nervøs omåttlighet» (Bernhardsson 2010: 162). En bulimiker kjennetegnes ved at han kan være undervektig i perioder, og følger ofte et mønster av å spise mye etterfulgt av å kaste det opp eller anvende lakserende midler (Bernhardsson 2010: 162). Bernhardsson skriver at anoreksi og bulimi blir kategorisert som to forskjellige ting i medisinsk litteratur, men at hun i sin analyse av to romaner som tar opp disse sykdommene, anvender dem som én sykdomsgruppe på bakgrunn av at det ofte er det samme tankesettet som ligger bak sykdommene (Bernhardsson 2010: 162). Marianne i *Svart belte* lider av både anoreksi og bulimi og derfor er det vesentlig å omtale begge begrepene sammen som spiseforstyrrelser i denne oppgaven.

2.2.3.5 Hilde Bondevik og Knut Stene-Johansen

Hilde Bondevik og Knut Stene-Johansen trekker linjer tilbake til *Sult* (1890) av Knut Hamsun og *Kvalmen* av Jean-Paul Sartre (1938) i *Sykdom som litteratur* (2011) når de skriver om spiseforstyrrelsens eksistensielle litteraturhistorie (Bondevik og Stene-Johansen 2011: 244). Bondevik og Stene-Johansen hevder at disse romanene skildrer hvordan sult og kvalme har avgjørende betydninger som kan sammenlignes med sider ved spiseforstyrrelser, og dette kommer frem ved å vise forholdet mellom individet og kollektivet. «(...) Ernæringen og maten, inkludert selve spiseakten og konsumet, kommer i sentrum for subjektets selvransakelser og forsøk på å utøve en kontroll over tilværelsen» (Bondevik og Stene-Johansen 2011: 244).

125 år etter *Sult* ble utgitt, kom Håheims roman som skildrer den samme selvransakelsen. Mariannes metode går ut på å spise minst mulig og spy opp det hun har fått i seg som en måte å få kontroll på tilværelsen. Professor og psykiater Finn Skårderud skriver i *STERK/SVAK – Håndbok om spiseforstyrrelser* (2013) at «ved spiseforstyrrelser er maten og kroppen blitt et språk for å takle følelser og livsproblemer (Skårderud 2013: 8). Kontrollen over maten og kroppen er et tegn på at den som lider av psykiske vansker forsøker å oppnå kontroll og bedre selvfølelse, og det er også et sted å gjemme seg. Skårderud skriver at maten og kontrollen over maten også «kan være tilfluktsstedet fra ubehagelige og forvirrende følelser» (Skårderud 2013: 8).

Spiseforstyrrelser er et litterært tema som er svært utbredt i samtidslitteraturen, og andre bøker som handler om psykiske vansker og spiseforstyrrelser er blant annet *Evig søndag* (2012) av Linneah Myhre, *Stalins kyr* (2009) av Sofi Oksanen og *Anorektisk* (2017) av Ingeborg Senneset.

3 Svart belte av Marianne Clementine Håheim

3.1 Analyse av romanen

Dette kapitlet kommer til å ta for seg *Svart belte* av Marianne Clementine Håheim. Fokuset vil ligge på hvordan opplevelsen av spiseforstyrrelser formidles i romanen. Først vil jeg presentere forfatter og resepsjon av romanen, deretter kommer jeg til å analysere romanen i sin helhet med fokus på kampmetaforen, institusjonsopplevelsen og dyremetaforen som Håheim har brukt for å skildre Mariannes sykdomsopplevelse. I analysen vil potensielle didaktiske utfordringer avdekkes. Disse behandles videre i den didaktiske delen av oppgaven.

3.1.1 Forfatter og handlingsreferat

Marianne Clementine Håheim (f.1987) fra Jølster debuterte med diktsamlingen *Bilydar* i 2012, tre år senere ble hennes første roman *Svart belte* (2015) utgitt. Denne skildrer en ung jentes besettelse av å bli så tynn som overhodet mulig. Romanen er skrevet i første person entall og er preget av en kortprosa-lignende form. Forfatteren har uttalt at det er en selvbiografisk roman (Thoresen 2015). I 2017 vant Håheim Bjørnsonstipendet som hvert år går til en yngre forfatter som det knyttes store forventninger til. På nettsiden finnes følgende begrunnelse for tildelingen av prisen:

Med romanen *Svart belte* setter Håheim ord på noe som ikke alltid er så lett å snakke om, sykdommen anoreksi, sier Trine Stensen i Bokhandlerforeningen. – Det er både vondt å lese og detaljert skildret, men desto viktigere at det blir lest, fortsetter Stensen (Bjørnsonfestivalen 2017).

Selv sier Håheim at det var nettopp det å vise hvordan det helt ærlig er å ha spiseforstyrrelser som var motivet for å skrive romanen. «Ofte framstilles spiseforstyrrelser unyansert i media. Anoreksi blir nesten litt glamorøst, mens bulimi er noe mer skammelig» (Thoresen 2015).

Romanen befinner seg på grensen mellom en episk og en lyrisk tekst, og har en etterstilt narrasjon. Handlingen i romanen finner primært sted på Håheim gård og på en institusjon i Bergen. Familien til protagonisten blir beskrevet som snill og omsorgsfull, og flink til å arbeide for at menneskene og dyrene på gården skal ha det best mulig: «Om våren legg søyene seg ned og føder rett i hendene våre, pappa fjernar slim frå små munnar så dei første breka kan sleppe ut» (Håheim 2015: 5). Slik beskrives farens bidrag til at livet utfolder seg på gården.

Ved romanens begynnelse har tretten år gamle Marianne fått sin første sommerjobb på det lokale hotellet, og hun priser seg lykkelig som får lov til å jobbe med det hun omtaler som

verdens vakreste mann. Det er ved dette møtet at stemningen plutselig snur fra å være trivelig og trygg til å bli dyster og «farlig». I de andre menneskene hun møter på hotellet ser hun hardhet, erfaring og rastløshet, helt andre trekk enn hos henne selv og familien. «Kan eg finne det harde i meg sjølv, eller eksisterer det berre i dei andre?» (Håheim 2015: 6), spør hun. Forsøket på å bli noe annet enn seg selv starter her, og videre i romanen får vi innblikk i jentas desperate forsøk på å bli tynn. «Dette er livets mirakel: å vakne kvar dag til eit litt anna spegelbilete, å føle større og større avsky ved tanken på loff og honning» (Håheim 2015: 13). Spiseforstyrrelsene blir hennes prosjekt, og sykdommen blir stadig verre. Med fare for at liv skal gå tapt, legges hun frivillig inn på psykiatrisk for å få hjelp mot spiseforstyrrelsene.

3.1.2 Å leve med spiseforstyrrelser

Boken begynner med at protagonisten forteller at «liv blir til her eg bur» (Håheim 2015: 5). Hun beskriver hvordan hennes far behandler dyrene på gården med omhu, om besteforeldrene som har bygd huset hun bor i, og om skogen som ligger like ved huset som hun ofte rømmer til. Passasjen avsluttes med at hun gjerne skulle levd av naturen, men at hun alltid går lei av surblad og vil hjem til kveldsmaten blir servert (Håheim 2015: 5). Allerede her får leseren et frempek på at mat spiller en faktor i Mariannes liv.

I første avsnitt blir altså den trygge hverdagen skildret med fokus på liv og det livskraftige, og avsluttes med mat, her i en positiv setting. Allerede på neste side blir fokuset endret til det motsatte, å snevre livet inn. Dette kommer frem i det vi introduseres for Mariannes destruktive tanker om seg selv når hun forklarer hvordan de andre ansatte ved hotellet, de som kommer utenfra og ikke er fra hjembygda, ser ut: «Dei er merkte i andleta og harde der eg er mjuk» (Håheim 2015: 8). «Myk» er et ord i romanen som blir brukt for å beskrive at protagonisten føler seg tykkere og svakere enn de andre. Å være myk ser ut til å være både noe kroppslig og noe ikke-kroppslig, det betegner både å være følsom og mottakelig og å være uten total kontroll.

I dette avsnittet får vi altså innsikt i Mariannes tankegang om hvordan hun ser på seg selv i forhold til andre, dette blir ytterligere forsterket i neste avsnitt hvor hun for første gang prøver å kaste opp. «Bitar av pasta og heile maiskorn beviser at eg kan få det til, den plutsleg mjuke kroppen ber lovnad om at det kan bli godt. (...) Ein annan kropp er noko nytt, og dermed verdifullt» (Håheim 2015: 10). Her kommer det frem at hun ikke ser på seg selv som verdifull, og at det er mulig å bli verdifull dersom hun slanker seg.

Bernhardsson skriver at tyngdepunktet legges på kroppens visualitet i mange tolkninger av og om anoreksi, og at nyere studier kritiserer dette fokuset på kroppen i seg selv fordi det gjerne fører til flere problemer: «Betoningen gör att tolkaren underskattar kroppens praktik, det vill säga de handlingar, beteenden och tankar som hör till sjukdomen, och i stället koncentrerar sig på det visuella resultatet» (Bernhardsson 2010: 164). Det kan føre til at kroppen oppfattes som statisk og man mister en stor del av det som karakteriserer sykdommen. Spiseforstyrrelser eksisterer nemlig ikke bare som et desperat forsøk på å bli tynn, «tvärtom innebär anorexi ofta att den sjuka mister kontrollen över sin matvägran och inte kan börja äta ens hon skulle vilja det» (Bernhardsson 2010: 165).

I starten av *Svart belte* er Marianne veldig kroppsfokusert og hun tror at det å bli tynn er et middel for å bli like hard som de andre, og dermed verdifull. I løpet av romanen utvikler dette kroppsfokuset seg til å bli noe manisk. Marianne klarer ikke å slutte og hun ser ikke lenger hvor tynn hun egentlig er, og det dreier seg mer og mer om hvordan hun har det psykisk. «Vi er folk som samlast glade rundt maten med solbrente aksler, sterke og mjuke folk. Kva kan dei ha gjort gale? Kvar har eg lært meg det harde og det kalde, tause og sinte?» (Håheim 2015: 17). Her kommer det frem at Marianne ikke selv skjønner hvorfor hun tenker som hun gjør og dette er en viktig utvikling i romanen. Utviklingen skjer etter at moren har dokumentert at protagonisten er inne i sin fjerde måned som anorektiker. Som Skårderud skriver blir spiseforstyrrelsen «en dobbelt kontrollsvikt. Hun mister kontrollen over det som skulle hjelpe til å gi mer kontroll» (Skårderud 2013: 23). Marianne vil ikke godta at hun har mistet kontrollen, og sier at «det er for mykje arbeid att til å la seg skremme, så mykje meir eg kan prøve og oppdage» (Håheim 2015: 19). I tillegg kommer det frem at Marianne har endret ståsted og nå anser familien, de myke, som sterke. Protagonistens syn på hva som er «sterkt» har derfor endret seg i løpet av romanen.

Bondevik og Stene-Johansen skriver at kroppen ofte gjøres til et tegn i litteratur om spiseforstyrrelser, og at den tvinges under en lov som er umenneskelig.

Anorektikerens reaksjon er betinget i omgivelsene: i omsorgssvikt og manglende empati, men også semantiske utbygninger av dette, som i all den «kommunikasjon» det moderne menneske overveldes av og som gjerne har markedets ekstreme kynisme og umenneskelige kroppsidealer som tilbakevendende budskap (Bondevik og Stene-Johansen 2011: 252).

Som nevnt innledningsvis beskriver Marianne familien sin som kjærlige og gode personer som bryr seg om henne og hennes helse. Det er derfor ikke snakk om mangel på empati og omsorg i dette tilfellet. Likevel kan det se ut som at Marianne føler hun ikke klarer å leve opp til familiens forventninger, og at hun blir behandlet annerledes på grunn av det. Dette kommer særlig til syne etter at Marianne allerede er blitt syk, og hun forteller at hun dokumenteres på

samme måte som blomster i morens hagebok: «Eg må dokumenterast på same måte som vekstane ho har planta og vatna» (Håheim 2015: 17). Hun sier at «det passar så dårleg inn at eg har blitt slik, det skulle ikkje kunne skje i vår familie» (Håheim 2015: 17).

Å ikke føle at man lever opp til familiens forventninger underbygger at det kan være like vanskelig å være syk i en god familie, som i en med omsorgssvikt og mangel på empati. Presset kan oppleves så stort rundt det å være like de andre i familien, og man føler man blir sammenlignet med de andre familiemedlemmene. Skårderud skriver at en mulig årsak til at et menneske får spiseforstyrrelser er mangel på kontroll. «Kontrollsvikten kan være opplevelsene av manglende mestring i vårt forhold til andre» (Skårderud 2013: 22). Dette kommer også frem når Marianne skal konfirmeres. «Så mykje familie, så mykje omsorg, så mange spørsmål, så mange kaker, så mange lange blikk. Så mange tause krav om å verke friskare enn eg er» (Håheim 2015: 23).

Marianne gir leseren flere tilbakeblikk fra da livet var enkelt og fredelig:
Eg har brukt barndommen på å redde meitemark frå vasspyttar etter regnvêr, lese bøker om førstehjelp for smådyr, lært meg korleis ein spelka ein fugleveng i teorien. Det har handla om å halde i live og reparere (Håheim 2015: 15).

Fokuset til protagonisten har endret seg fra å ta vare på, til å ødelegge. I romanen skildres hva Marianne gjør for å bli tynnere gjennom en liste over daglige gjøremål hun må gjennomføre. Hun trener før og etter hvert måltid og hun har laget et skjema for alt som må gjennomføres. Slike regler mener Bernhardsson er helt grunnleggende for mennesker som sliter med spiseforstyrrelser. Slik forklarer hun det: «Det betonas (också) som väsentligt att vakta på sig själv, att tukta sig själv, för att behålla en viss form: inget får komma mellan ben och hud» (Bernhardsson 2010: 156). Ingenting skal kunne ødelegge Mariannes mål om å bli hard der hun er myk, og om hun ikke klarer å følge sitt eget skjema med treningsrutiner, finner hun andre måter å bli kvitt maten på så den ikke legger seg på kroppen hennes: «(Eg) slår meg sjølv med knyttnevene, brenner vekk feittet, riv opp navlen og slepper alt ut gjennom holet. Enkelte dagar legg eg meg ned i mose og slepper det rett ut i elva» (Håheim 2015: 16). Denne holdningen gjennomsyrrer hele romanen og gjennom slike språklige bilder på hvordan hun kaster opp, blir leseren dratt inn i Mariannes tankegang på en eksepsjonell måte. Her legges det ikke skjul på noe og romanen fremstår som veldig ærlig, på både godt og vondt. Om man skal bruke denne romanen i undervisningssammenheng er det viktig at man som lærer er obs på disse trekkene ved romanen, og har en klar plan for hvordan man skal snakke om det i klasserommet. Dette vil bli drøftet i kapittel fire.

For å forstå protagonistens tankesett er det aktuelt å trekke inn et kvinnesyn som Bernhardsson mener er gjennomgripende, underliggende og truende: «Kvinnan som är för

mycket, kvinnan och kvinnokroppen som överdrivet kroppslig, ohämmad, gränslös och svämmande över sina bräddar» (Bernhardsson 2010: 167). Bernhardsson hevder at dette er et kvinnesyn som er underliggende i romaner om spiseforstyrrelser, og at det er en forestilling som har levd i årtusener (Bernhardsson 2010: 167). I *Svart belte* spiller dette bildet også en rolle. Protagonisten viser hvordan kvinnebildet er ved indirekte å påstå at jenter ikke skal være for mye og for store, men de skal være små og lette slik at guttene kan «tulle» med dem. Hun mener at tynne lår gjør at: «jentene [er] lette å slenge over aksla og tvinge ned i snøen» (Håheim 2015: 11).

Marianne føler seg utilpass i sin egen kropp som hun mener er hemningsløs, fordi hun, ifølge seg selv, i perioder spiser alt for mye og det ender opp med at hun får dårlig samvittighet og spyr alt opp igjen. «Eg gir slepp og tek imot i ei og same rørsle, min eigen sirkel av liv. (...) Lukta av mageinnhaldet mitt dyssar meg i søvn» (Håheim 2015: 69). Det er viktig å påpeke at også gutter kan ha spiseforstyrrelser og i *Sykdom som litteratur* står det at det «er ikke mindre (kanskje mer) stigmatiserende i de tilfellene» (Bondevik og Stene-Johansen 2011: 244). Dette er noe som kan diskuteres i undervisningssammenheng, og det kommer til å bli nevnt senere i oppgaven.

Bondevik og Stene-Johansen skriver at *identitet* ofte er et nøkkelord for de litterære framstillingene av spiseforstyrrelser (Bondevik og Stene-Johansen 2011: 257). I *Svart belte* blir spiseforstyrrelsene brukt som et middel for å oppnå den identiteten Marianne tror hun vil ha. Som nevnt tidligere blir leseren dratt inn i Mariannes kamp for å bli hard og dermed verdifull, men etter hvert skjønner også Marianne at det har gått for langt. «Det eg har blitt, kan ikkje vere den eg er» (Håheim 2015: 97). Hun har blitt en person hun ikke identifiserer seg med. «Eg må vere noko betre enn denne desperate jenta som tvingar mat inn i munnen med begge hender medan ho tenkjer på magesekkar som sprekk og drukna hovud i doskåler» (Håheim 2014: 97). Dette underbygger det faktum at spiseforstyrrelser ikke bør forstås kun ut i fra et ønske om å bli tynn. Spiseforstyrrelser fungerer som noe Marianne kan ha kontroll over, fordi kroppen er noe fysisk hun kan gjøre noe med.

Når man først har fått spiseforstyrrelser, er det vanskelig å bli frisk. Bondevik og Stene-Johansen skriver at «anoreksi er ansett som en av de mest dødelige av alle psykiske lidelser» (Bondevik og Stene-Johansen 2011: 251). Jo tynnere og nærmere skjelettet Marianne kommer, desto sterkere føler hun seg: «Det er ikkje slitsamt. Det er ei langsam, voggande reise mot eit mål som beveger seg akkurat for fort til at du kan nå det» (Håheim 2015: 27). Bondevik og Stene-Johansen skriver at «i sin ytterste form kan anoreksi også tolkes som et suicidalt prosjekt» (Bondevik og Stene-Johansen 2011: 251). I *Svart belte* er ikke selvmord målet, men

protagonisten blir på et tidspunkt så syk at det virker som hun ikke lenger har kontroll. Ifølge Skårderud er, som nevnt ikke spiseforstyrrelser en form for kontroll, men en etterligning av kontroll (Skårderud 2013: 22). Marianne ramser opp alt hun er redd for, og avslutter med: «reddast av alt er eg for at dette kjem til å ta livet av meg snart» (Håheim 2015: 74). Hun er klar over at det er gått for langt, men hun klarer ikke å gi slipp på det strenge regimet hun har laget for seg selv. Skårderud skriver at det som ofte skjer, er at det ikke lenger er pasienten som styrer slanking, men slanking som styrer pasienten. Tankene om mat blir noe som forfølger pasienten (Skårderud 2013: 23). Det er ikke lenger Marianne som styrer spiseforstyrrelsene, men det er spiseforstyrrelsene som styrer henne. Også dette fungerer som en underbygging av Bernhardssons poeng om at spiseforstyrrelses sjelden kun dreier seg om ønsket om å bli tynnast mulig.

Marianne prøver å oppnå et umenneskelig kroppsideal, og hun fokuserer veldig på at det finnes tynne lår og lår som hennes som blir breie når hun sitter. Og denne forskjellen har gjort «andletet [hennes] grønt i garderobar, i symjebassend, på klassefestar. Dei tynne låra er alltid finast» (Håheim 2015: 11). Dette sier noe om den utseendekulturen som ungdom eksponeres for i dagens samfunn. En slik utseendekultur kan ha stor betydning for individets lykke og framgang og er en kultur som fremmer utseendeidealer. Dette kan ha betydning for Mariannes psykiske vansker og spiseforstyrrelser.

I starten av romanen jobber Marianne som tidligere nevnt, med det hun anser for å være verdens vakreste mann som, ifølge henne, er mye bedre enn henne fordi han er hard, har erfaring og er eldre: «Skulle ønske eg hadde historier på tungespissen som kunne falle naturleg, opne noko mellom oss, men historiene mine er så få, og det er så langt frå min plass til hans» (Håheim 2015: 7). Her kommer det frem at Mariannes ønske om å bli tynn henger sammen med en slags utferdstrang, et ønske om å se verden, få erfaringer, bli interessant for andre. At hun tenker at det vil innfris hvis hun blir det motsatte av det livskraftige hun kjenner fra gården hun er vokst opp på, er ikke usannsynlig.

I likhet med romanene Bernhardsson skriver om, fremstår kroppen og dens sult etter kjærlighet, bekreftelse, menn og mat som umettelig også i Håheims roman. Det er etter møtet med den svenske kokken at Marianne tenker at å kaste opp er en løsning som gjør at hun får en annen kropp og dermed blir mer verdifull (Håheim 2015: 10).

Svensken spør etter sine vanlege gryter og panner, og det er heilt greitt at han ikkje ser kva som skjer her under plasten. Det viktigaste er korleis talet på vekta søkk, som ein slukt i elva, nedover, inn i stadig større munnar» (Håheim 2015: 14)

Marianne er skuffet over at han ikke ser hva som skjer med henne, men istedenfor å reagere, prøver hun heller å rette fokuset på å gå enda mer ned i vekt. For Marianne er dermed vekttap å regne for et substitutt i forbindelse med spiseforstyrrelser, heller enn selve målet, slik det står formulert hos Bernhardsson.

Senere i romanen innleder Marianne seksuelle forhold til andre erfarne menn. «Denne kroppen han likar så godt, kroppen eg har bede han øydeleggje. Ein kropp som er så framand for meg at eg heile tida må teste kva han kan akseptere og tole» (Håheim 2015: 100). Protagonen i *Svart belte* fremstår på dette stadiet av romanen som en jente som har lært seg å være tilgjengelig for menn og kroppen hennes blir satt til disposisjon for ødeleggelse. Skårderud skriver at kvinner lever med et dobbelt sett av forventninger: «Det betyr å leve med tradisjonelle forventninger om den feminitet som handler om omsorg og å være seksuelt attraktiv» (Skårderud 2013: 85). Gilbert og Gubar skriver i *The madwoman in the attic* (1979) at sykdommer som anoreksia ofte var forårsaket av patriarkalsk sosialisering (Gilbert og Gubar 1979: 54). Det er viktig å nevne at Gilbert og Gubars materiale er litterært og fra 1800-tallet, men det er likevel interessant å se på hvordan de har definert anoreksi, og se på dette i forhold til Håheims roman. Marianne prøver også på en måte å tilpasse seg patriarkatets krav som et resultat av den utseendekulturen som hun lever i. Gilbert og Gubar påpeker også at «the «female diseases» from which Victorian women suffered were not always byproducts of their training in femininity; they were the goals of such training» (Gilbert og Gubar 1979: 54). Grunnen til at Marianne gjør seg tilgjengelig og attraktiv for menn er sykdommen, samtidig som den disponerer henne for faktisk ødeleggelse og truer livet hennes.

Protagonen er også opptatt av kosthold, trening og hverdagsrutiner. Det Håheims jegerperson strever etter, gjennom sitt regelsystem, er «å seie nei til mine egne behov og med det bytte plass i verda» (Håheim 2015: 11). I sentrum av romanen står en sterk individualisme som både har en kjønn og kulturell komponent. Håheim formulerer en versjon av spiseforstyrrelsene hos protagonisten som en lengsel etter og strev mot «ein ulovleg, ufruktbar, kompromisslaus kropp, umogleg å ta for gitt» (Håheim 2015: 45). Marianne har et ekstremt fokus på seg selv og dette er selvødeleggende. Bernhardsson skriver «Att vara sin tillvaros centrum innebär för jagberättaren att ständigt vakta och bedöma sig själv» (Bernhardsson 2010: 188).

Marianne begynner å gå til psykolog for å få hjelp med spiseforstyrrelsene og de psykiske plagene hun har. Hun mener at hun og psykologen ikke kommer frem til noe fornuftig fordi det er ingen ting å komme frem til:

Ho [psykologen] trur det vil ordne seg viss vi berre finn ut kva eg er lei meg for, kva eg saknar, men eg er ikkje lei meg og saknar snart ingen ting. Om ikkje lenge er eg tynn, og ein ny kvardag skal opne seg. Eg har gjort dette med vilje og glede for å hamne nettopp der (Håheim 2015: 21).

Her kommer det frem at Marianne selv ikke klarer å sette ord på følelsene sine og hun avviser bare at det er et problem og fokuserer heller på å bli tynnere. Hun prøver også å overbevise seg selv om at hun har gjort det av glede, men i løpet av romanen kommer det tydelig frem hvor tungt hun har det. De som har spiseforstyrrelser har ofte dårlig kontakt med sitt indre selv, og har vanskelig for å sette navn på egne følelser. «Følelser kan tjenes som diffus indre, ubehagelig uro. Det er affekter uten navn» (Skårderud 2013: 24). Ifølge Skårderud er det nødvendig å ha en «indre monolog» for å bearbeide psykologiske konflikter. For protagonisten i Håheims roman hjelper det ikke å snakke om følelser, når hun ikke vet hva hun føler. Det eneste Marianne klarer å tenke på er at hun vil bli tynnere. Istedenfor fungerer kroppen som språket når den indre monologen svikter. Fokuset blir på å bryte kroppen ned og målet er å bli bedre og bedre til å gjøre det.

3.1.3 Svart belte

Et belte har både en klar funksjon ved å holde buksen på og den markerer midjemålets størrelse. Tittelen *Svart belte* kan være et symbol på dette, men den kan også knyttes til kampsport. Beltegraderinger i kampsport er et instrument som brukes for å måle fremgangen i treningen for utøverne. Beltefargen viser hvor mange teknikker en utøver kan og hvor godt øvelsene utføres. I Håheims roman er tittelen *Svart belte*, og dette er en litterært bilde fra kampsportens verden som gir en indikasjon på at protagonisten har, eller ønsker å få, svart belte i å nå målet om å bli tynnest mulig. Dette underbygges også i teksten når Marianne sier: «Eg kan ikkje vere nøgd, for det finst alltid eit lågare tal på vekta, alltid eit svartare belte» (Håheim 2015: 46). Håheim drar nytte av kampmetaforen her for å vise Mariannes grenseeksperiment der kroppen utsettes for et strengt regime som kan føre til protagonistens død.

Både Sontag og Hawkins er innflytelsesrike teoretikere som har definert kamp- og militærmetaforene som en viktig fellesnevner for sykdomslitteraturen. Sontag definerte kampmetaforen allerede i 1978, og hevder at slike metaforer er utelukkende når det kommer til patografier. Dette problematiserer hun, som nevnt tidligere, ved å vise til pasientfortellinger om tuberkulose og kreft. Hawkins skriver også om hvordan kamp- og militærmetaforen blir brukt for å problematisere hvordan en pasient kjemper for å overleve en sykdom. Flere år senere

dukker også kampmetaforen opp i *Svart belte*, og Håheim står i gjeld til en sykdomslitterær kanon, og dette kapittelet viser hva hun har å tilføye denne tradisjonen.

Kampmetaforen blir ikke brukt for å kjempe *mot* en sykdom, slik som Hawkins' og Sontags eksempler viser. Håheim viser heller protagonistens kamp for å bli en annen, å klare å omfavne sykdommen. «Eg et cornflakes med vatn på og skjer brødsiver som knapt eksisterer, finn stadig nye angrepsvinklar» (Håheim 2015: 13). Forfatteren bruker kampmetaforer for å beskrive kampen for å bli «hard» og verdifull, å ha kontroll og å være usårbar, slik som en slange skifter ham. Bernhardsson hevder i *Litterära besvär* at «kampen om kroppens gränser, kampen mot den egna kroppen och dess svällande över gränserna, både bildligt och bokstaveligt», er vanlig for mennesker med spiseforstyrrelser (Bernhardsson 2010: 156). I Håheims roman er det nettopp det å teste kroppens grenser for å se hvor langt hun kan presse seg selv både psykisk og fysisk som står i fokus.

Marianne har stadig mennesker rundt seg som prøver å hjelpe henne mot spiseforstyrrelsene, og som vil at hun skal bli frisk. Protagonisten beskriver klasseforstanderen, helsesøster, leger og psykologer som et lag med motstandere som «for all del ikkje må få bryte gjennom forsvaret» (Håheim 2015: 20), noe som understreker at kampmetaforen hos Håheim blir brukt for å forsvare sykdommen, heller enn å nedkjempe den. Dette sier også noe om spiseforstyrrelsens natur som en sykdom som tar kontroll over personen som lider av den. «Forsvaret» er en militær metafor som på dette tidspunktet viser at det er de voksne mot henne. Hun vil ødelegge seg selv og vil ikke ha deres hjelp. Allerede som 14 år gammel beskriver Marianne seg selv slik: «Eg har blitt fjorten år og gallionsfigur for ein reinare, meir konsentrert styrke enn dei kan forstå» (Håheim 2015: 20). Protagonisten ser seg selv som en gallionsfigur, en frontfigur som baner vei for sine egne spiseforstyrrelser, som ingen av de de voksne pårørende eller helsepersonellet kan skjønne.

På sykehuset i Førde føler hun at sykesøstrene hjelper henne på veien videre med å bli litt lettere, fordi de tapper henne for blod for å ta prøver av henne. De må stikke henne flere ganger før det får det til og dette synes Marianne bare er bevis på at hun kjemper: «Eg ber plastera og blåmerka med stoltheit, som krigsskadar» (Håheim 2015: 25). Her kommer den militære metaforen frem som krigsskader protagonisten har fått som et resultat i krigføringen hun kjemper mot sin egen kropp. Her er hun altså skadd av sykdommen, og kjemper dermed en kamp for også å bevare den syke kroppen.

Marianne havner etter hvert på en institusjon fordi hun ikke klarer å ta vare på seg selv lengre. De voksne må gripe inn. Da hun kommer ut igjen beskriver hun seg selv som: «frisk nok til å vere her, ikkje frisk nok til å stole på» (Håheim 2015: 66). Dette er et hint om at

protagonisten selv skjønner at hun har et problem, og at hun ikke stoler på sine egne tanker. Dette kommer også frem i det hun beskriver hvordan «de andre» får det å spise til å se enkelt ut: «Dei er vakre og vanlege, heng saman og heng fast» (Håheim 2015: 83). Hun ser opp til de som klarer å ha en vanlig hverdag. Den militære metaforen blir nå brukt til å beskrive en annen følelse Marianne kjenner på, nemlig kjærlighet. «Eg er ein soldat for kjærleiken, heller i meg Vikingfjord frå flaskekorkar, kjenner korleis kroppen endrar seg og blir mjukare» (Håheim 2015: 85). Hun har truffet en mann som gjør at tankene fokuserer mer på ham enn på de destruktive tankene, selv om de ikke har forsvunnet. «Snart kan eg bevege meg utan å skjemmast, akslene smeltar ned i underlivet, og vi dansar» (Håheim 2015: 85). Her viser hun at den mykere kroppen nå har blitt til noe positivt, noe som gir et sterkt inntrykk av at hun er på bedringens vei.

Når forholdet til mannen, som ikke blir nevnt med navn, tar slutt, er de destruktive tankene til Marianne tilbake for fullt igjen. Protagonisten påstår at mannen ikke tør å møte henne slik som hun er og derfor glir lengre fra henne. «Han anar ikkje kor farleg det er å seie nei takk til det eg har skapt. No må eg bli vakrare, farlegare» (Håheim 2015: 92). Marianne begynner å spy igjen og dette beskriver hun ved at mark kravler ut av munnen hennes: «Dei blir fleire for kvart dårlege val eg tek, for kvart dumme ord eg seier» (Håheim 2015: 93). Det er tydelig at Marianne ikke har troen på seg selv, og at det å spy er en måte å straffe seg selv på. «Eg opnar hendene, og dei er fulle av biller, illsinte, små stridsvogner, dei piskar mot meg med følehorn sine, vil ikkje kjenne på blikket mitt» (Håheim 2015: 93). Stridsvogner er et militært kjøretøy med kanon. Marianne bruker denne militære metaforen for å beskrive hvordan de er en del av henne, men ikke lengre *på lag* med henne som hun spyr ut.

Marianne presser seg selv så hardt at hun må oppsøke flere leger fordi de pårørende er bekymret for henne. Hun har et relativt godt forhold til legene hun møter, og denne selvbiografiske romanen minner derfor, som nevnt tidligere, ikke om en «angry pathography» som Hawkins skriver om, men snarere om en vitnemålsportografi (Hawkins 1998: 6). Spesielt legen ved sykehuset i Førde gjør et sterkt inntrykk på henne:

Han har barnesoldatar i lommene, kreftpasientar i nevane, han sleikar ryggrada mi med skrika til dei døyande. (...) Denne lyden er så forførande, denne stemma er så endeleg, eg vil reise dit, eg vil bu i kappefalden hans (Håheim 2015: 26).

Gjennom den militære metaforen beskrives et bilde av hva legen i Førde har i lommene, og dette kan leses som pasienter han har helbredet, og at Marianne, som oppgir at hun ønsker å bo i kappefolden hans, vil slutte seg til gruppen av pasienter han har hjulpet med å bli friske. Dette er et tegn på fremgang for Marianne som ikke har hørt på de tidligere legene hun har møtt.

Likevel blir hun dårligere og ved barneavdelingen i Førde får Marianne beskjed om at hun ikke kan bli på sykehuset lenger.

3.1.4 Institusjonsopplevelsen

Overlegen «snakkar om spesialistbehandling, men eg høyrer berre at eg har blitt for tynn for fylket mitt, at dei ikkje har kompetanse til å takle meg her heime» (Håheim 2015: 37). Marianne må overføres til en institusjon og dette er det foreldrene som har bestemt. Hun konstaterer at «om dei vil at eg skal bu på institusjon ei stund først, er det greitt. Eg har masse tid» (Håheim 2015: 38). Dette gjør hun kun fordi foreldre vil det, og hun er fortsatt målbevisst på å bli tynnere og tynnere. «Det framstår ikkje som nokon trussel, berre ein ekstra haldeplass på veg til den store sigeren» (Håheim 2015: 38).

Den kanadiske samfunnsforskeren Erving Goffman skriver i *Anstalt og menneske* (1988) om den totale institusjonen, som er et felles begrep på opphold- og arbeidsteder for mennesker som av ulike grunner holdes utenfor samfunnet (Goffman 1988: 11). Eksempler på dette er blant annet fengsler, militærleirer og psykiatriske sykehus. Goffman hevder at pasienter ved psykiatriske sykehus, holdes inne fordi de «både anses for ude af stand til at klare sig selv og for at være en fare for samfundet» (Goffman 1988: 12). Marianne framstår ikke som noen fare for samfunnet, hun kan derimot være en fare for seg selv.

At Marianne er en fare for seg selv underbygges i romanen: «Personalet går gjennom bagasjen min og låser vekk alt som er farleg, før eg får han tilbake. Dei tek hand om barberhøvlane og naglesaksa, gir beskjed om at eg ikkje kan ha plastposar på rommet, men lèt meg vere åleine med kroppen» (Håheim 2015: 39). De ansatte ved institusjonen tar vekk alt de mener Marianne kan bruke for å skade seg selv med, men det Marianne påpeker er at de ikke tar bort det aller farligste: Hun får nemlig være alene med de destruktive tankene og med kroppen, som er hennes våpen for ødeleggelse av seg selv.

Mariannes skildring av omgivelsene på institusjonen i Bergen kan minne om et fengsel. «På avdelinga er veggene gulgrøne og golvet ruglete under føtene. (..) rommet mitt er eit lite kott med ei seng og ein pult, men ikkje noko vindauge» (Håheim 2015: 39). Avdelingen beskrives som upersonlig, og rommet er kun møblert med det aller mest nødvendige. Alt er ukjent på institusjonen, ikke bare rommet, men også de andre pasientene. «Dei andre ungdommane er galne i augo, og nettene fulle av skrik» (Håheim 2015: 41). Marianne beskriver de andre

pasientene som gale og hun kjenner seg ikke igjen i dem. «Eg er ikkje galen som dei andre. Om natta skrik Jelena på andre sida av gangen» (Håheim 2015: 43).

Selv om Marianne hører skrik i gangene og vet at ingen ting vil hjelpe henne til å få det bedre på institusjonen, tar hun likevel imot alt foreldrene har med til henne. «Foreldra mine har aldri hatt eit barn på psykiatrisk avdeling før. Eg tek imot alt dei byr på av strikkesokkar, tyggegummi og bøker, seier ikkje noko om kor lite det hjelper» (Håheim 2015: 40). Goffman skriver at «klienterne bor i institutionen og har begrenset kontakt med omverdenen uden for murene» (Goffman 1988: 14). På denne psykiatriske institusjonen får pasienten både motta ting og ha kontakt med pårørende. *Asylums*, som er oversatt til dansk, kom først ut i 1961, og det er mye som har endret seg ved insitusjonspraksisen og psykiatrien siden den gang. Ifølge Skårderud har behandlingen gått fra å være familiefiendtlig til å samarbeide med familien som en del av behandlingen av en person med spiseforstyrrelser. Behandling av spiseforstyrrelser bør ifølge ham, finne sted i samtaler med både individ, grupper og familie (Skårderud 2013: 94). Han skriver videre at det er viktig å se personen bak sykdommen og å lage et trygt behandlingsforhold.

Ifølge Goffman er det vanlig at det går et skille mellom pasient og ansatte ved en total institusjon:

Hver gruppe har tendens til at opfatte den anden stereotypt fjendtligt, således at personalet ofte betragter klienterne som bitre, hemmelighedsfulde og upålitelige, mens klienterne hyppigt anser personalet for at være nedladende, overlegne og ondskabsfulde (Goffman 1988: 14).

Skårderud mener derimot at terapeuten og pasienten bør ha et gjensidig respektfullt forhold. Dette er imidlertid ikke alltid like lett. I *Svart belte* får man se protagonistens både negative og positive opplevelser ved institusjonspraksisen.

I starten av institusjonsinnleggelsen føler Marianne seg analysert:

Plutselig er eg blant folk som stiller førebudd, med klare tankar om kven eg er og kva som skal gjerast med meg. Alltid dette: Kva gjer vi med deg. Eg er pasient, arbeidsoppgåve, utfordring. Blir evaluert, kartlagd, sett merkelappar på. Her kan dei forklare kvifor eg tenkjer og handlar som eg gjer, og skrive ut medisinar for å endre på det (Håheim 2015: 40).

Goffman skriver at «det er en kendt sag fra nogle af vore ældste totale institutioner, at han går ind til en række ydmygelser, nedværdigelser og krænkelser af personligheden» (Goffman 1988: 19). Selv om Goffman hevder at dette var vanlig for de eldste institusjonene, kommer det også frem i Håheims roman fra 2015 at protagonisten føler seg oversett som menneske, og at de ansatte krysser hennes grense for hva som er greit å blande seg opp i. Skårderud skriver at en innleggelse kan bryte onde sirkler og gi god omsorg som pasientene verdsetter, men «for noen

pasienter kan det imidlertid oppleves som et overgrep» (Skårderud 2013: 181). Mariannes fellesbetegnelse av de ansatte er at hun «hatar dei alle saman» (Håheim 2015: 40).

Likevel gjør Marianne som hun får beskjed om av de ansatte ved institusjonen. Overlegen ved institusjonen følger med på at Marianne både spiser det hun skal, hviler som hun skal og bruker nok klær når hun går rundt i gangene. «Eg gjer sjeldan noko eg ikkje har lov til, trass i at dette er den største uretten eg nokosinne kjem til å gjere mot dei som er glade i meg» (Håheim 2015: 45). Skårderud skriver at det i nærende relasjon med pasienten er viktig at behandleren er aktiv, konkret og tydelig: «I kontrast med det utydelige, grensesvake, dobbelte og kaotiske hos pasienter er det behov for tydelighet» (Skårderud 2013: 103). Ifølge Marianne er overlegen ved institusjonen alltid på vakt og prøver å endre tankegangen hennes. «Overlegen i døroppninga kvar måndag. Som regel sint, oppgitt over at eg ikkje gjer som ho seier trass i alle gongene ho har fortalt at eg er sjuk og dum som trur eg kan skape eit liv i det tynne» (Håheim 2015: 58). Selv om Marianne ikke ser på det som noe positivt at behandlerne følger med henne, kommer det gradvis frem at det er ansatte hun lærer å like ved institusjonen. «Eg likar nattevaktene, for dei bestemmer ikkje, dei tek berre vare på, som besteforeldre» (Håheim 2015: 49). Dette er en tydelig utvikling hvor protagonisten går fra å hate alle til å like noen av de ansatte ved institusjonen.

Med nattevaktene får Marianne bare den omsorgen hun mener er god, og sammenligner de med besteforeldre. Med «besta» klarer protagonisten å være seg selv og hun klarer også å vise omsorg for bestemoren istedenfor å bare tenke på seg selv og spiseforstyrrelsene (Håheim 2015: 81). Hun føler seg ikke dømt, eller dokumentert og de stiller ikke spørsmål, de bare er der for henne. Marianne har vært på besøk hos bestemoren «tenkjer det er trist at ho er den einaste som får sjå denne versjonen av meg» (Håheim 2015: 81). Det betyr noe for protagonisten hvordan andre behandler henne og hun sier at:

Andre sine blikk betyr alt. Dei medlidande, skremte blikka gjorde meg mindre, fekk beinmargen til å drype frå fingrande. Dei nye, letta blikka gjer meg større, stadfestar at eg berre er ei vanleg jente, ingen berømt arkeolog, inga heilag gravstøtte (Håheim 2015: 95).

Her viser Marianne med språket at hun er blitt bedre ved at folk begynner å se annerledes på henne. Dette tyder på at behovet for å bli noe som «ikke kan tas forgitt» er i ferd med å bli borte.

Forandringen i holdningen til Marianne endrer seg når Anders kommer inn i bildet. Det eneste leseren får vite om Anders er navnet hans og at han er en fagperson ved institusjonen i Bergen. I forhold til de andre legene protagonisten har vært i kontakt med, ser Anders personen bak de psykiske vanskene og spiseforstyrrelsene. Marianne sier at «vi er ikkje fagperson og

pasient, berre to menneske på ulike stader» (Håheim 2015: 51). Hawkins hevder at legen i patografier sjelden blir framstilt som en veileder som hjelper pasienten videre, men heller med et fokus på at «the damage done by doctors who neglect their patients' emotional life» (Hawkins 1998: 83). Dette kan man anse som objektivisering av pasienten der man følger et fastlagt mønster uavhengig av hvem som bærer sykdommen, hvor legen har lite fokus på mennesket bak sykdommen. Hawkins peker altså på at pasienten har behov for å bli sett på som et menneske, og ikke bare som en av flere pasienter, og det er det Marianne føler at Anders gjør.

En annen positiv ting med Anders, er at han, ifølge Marianne, aldri gir opp: «Anders gir seg aldri, sjølv om eg er sjuk. Eg elsker stemma hans, dei vanskelege spørsmåla, sølvringane på fingrane. Du forstår ikkje. Hjelp meg å forstå» (Håheim 2015: 51). Anders gir henne ikke opp og både lytter og forteller om sine opplevelser utenfor institusjonen. Anders går dermed inn i rekken av de erfarne mennene Marianne trekkes mot. Når han forteller om ferien i Thailand, blir hun sint av å tenke på alle jentene som har vært der som fryder seg over kroppene sine uten å ha gjort den jobben Marianne har gjort. «Kanskje får ho aldri vere saman med andre menneske, ta kledda av og kaste seg i vatnet» (Håheim 2015: 52). Hun spør seg selv «Kven må eg bli for å reise? Må eg gi slipp på alt vakkert for å få gjere vakre ting?» (Håheim 2015: 52). Dette viser en utvikling i hvordan protagonisten forholder seg til medisinerne og helsepersonell ved å sette pris på de vanskelige spørsmålene. I tillegg kan man se en utvikling i det at Marianne har lyst til å bli som de andre jentene, som ikke bryr seg om hvordan de ser ut.

På dette stadiet av fortellingen gjør tanken på mat godt for protagonisten, og dette er også en viktig og positiv utvikling for protagonisten. Hun bruker institusjonen som unnskyldning for å kunne spise: «Institusjonen gir meg orsakingar, eg kan skulde alt på rutinane» (Håheim 2015: 54). Dette viser at Marianne har lyst til å spise, og kan gjøre det ved å «skylde på» rutinene. Likevel er det en skam som brer seg over protagonisten etter hun har spist: «Ein burde klare å ta seg av sitt eige sjukdomsbarn, det burde vere mi einaste prioritering» (Håheim 2015: 54). Skårderud skriver at skam er en viktig affekt både som årsak og virkning når man har spiseforstyrrelser. Han hevder at «flukten til sulte-kuren gir en innbilt opplevelse av å seire over instinktene. Men i lengden går det ikke, og da sitter man med skammen over fantasiens mislykkethet» (Skårderud 2013: 40). Helt til Marianne ble innlagt på institusjonen har hun klart å seire over sine instinkter, men under oppholdet blir hun friskere og dette fører til protagonisten føler på «skamma [som] slår pusten ut av meg, klistrar meg sveitt til lakenet på natta» (Håheim 2015: 54). Når Marianne ikke har det bra, rømmer hun til skogen, ut i naturen, og det gjør hun også etter at hun kommer ut av institusjonen.

3.1.5 «Ein ny slange kjempar seg ut av ein tørr ham»

Når Mariannes liv er godt, handler det om å redde dyr, hun tyr så til dyremetaforer når hun selv blir syk – som om hun selv blir et av dyrene som hun må redde. Dyremetaforen står i sterkt samsvar med naturen i Håheims roman. Foucault skriver i *Galskapens historie* (2006) at:

I naturen – i det minste i den natur som er bestemt ved utelukkelsen av begjærets voldsomhet og det fantastiske uvirkelighet – er mennesket utvilsomt fritt fra de sosiale bånd (det som tvinger det til å «kalkulere og sette regnskap over sine innbilte gleder, som kalles gleder uten å være det») og fra lidenskapenes ukontrollerte bevegelse (Foucault 2006: 166).

Marianne bor rett ved skogen og naturen, og det er dit hun som oftest rømmer når hun skal spy opp maten. Dette kan tyde på det Foucault hevder, at protagonisten føler nærvær med dyrene og skogen fordi hun tar avstand fra de sosiale båndene hun møter i samfunnet, som kan ha vært en faktor for at hun fikk spiseforstyrrelser i utgangspunktet. Det er viktig å påpeke at Marianne ikke er gal, men Foucaults beskrivelse av galskapen handler like mye om mennesker som ikke passer inn i samfunnet av forskjellige årsaker, som galskapen i seg selv. Derfor er det nyttig å trekke inn *Galskapens historie* for å forklare hvordan dyr og naturen spiller en stor rolle i protagonistens liv.

Med dyrene underbygges det faktum at Marianne føler seg bundet til samfunnets normer og regler:

Eg lurer på om travhestar hugsar då dei framleis var ville og jaga kvarandre over heiane med frostrøyk kring mulane. (...) No bøyer dei hovudet mot duskregnet og spring frå piskane og skrika, spring for pengar, spring for alt anna enn livet (Håheim 2015: 30).

Hestene blir skildret som frie dyr som har blitt fratatt deres frihet av mennesket. Slik virker det også som Marianne føler det. I starten av romanen er protagonisten en liten jente med få bekymringer, men etter hvert som hun blir eldre blir hun mer og mer påvirket av samfunnet rundt seg.

I romanen skildres det hvordan månebjørnen, som er en bjørn med blåsvart pels som forekommer over store deler av Asia, blir straffet av samfunnet. «Månebjørnar i knusebur får meg til å tenkje på eventyr, det gode mot det vonde, hemn frå universet» (Håheim, 2015: 57). Et dyr som egentlig skal leve fritt i naturen, men som vi (mennesket), ifølge Marianne: «skjer i, koplpar dei til slangar og rør, kler dei i metalljakker så dei ikkje kan røre seg. (...) Dei stønnar og tygg potane sine blaute og såre» (Håheim 2015: 57). Akkurat som protagonisten i Håheims roman, ødelegger månebjørnen seg selv fordi den er fengslet i et bur. Buret er en metafor for det samfunnet Marianne lever i, et samfunn hun ikke slipper unna.

Foucault mener at ved at mennesket er fritt fra sosiale bånd i naturen, vil det likevel være naturlige forpliktelser mennesket må forholdet seg til. «Trykket fra de sunneste behovene, dagens og årstidenes rytme, den vedvarende nødvendigheten av å spise og bo, tvinger de gales uorden i en ordnet regelmessighet» (Foucault 2006: 166). I starten av *Svart belte* lever protagonisten i samsvar med naturen, men når Marianne får spiseforstyrrelser blir avstanden større selv om hun prøver hardt å være i takt med naturen. Regelmessighetene rundt det å spise er det Marianne frykter mest, og dette er en av grunnene til at hun ikke klarer å leve helt i takt med naturen.

Å spy blant naturen og dyrene gjør at protagonisten føler at det hun gjør er naturlig: «Den same kvite marken finn veg til offerstaden min under steinen. Dei får meg til å føle at det eg gjer, ikkje er unaturleg, sjukt» (Håheim 2015: 68). Her blir meitemarken brukt som et tegn på noe positivt, noe hun har reddet som liten fra vannpytter og som nå tar næring av det hun spyr ut i naturen. Marken er også en metafor for all maten hun spyr ut: «mark kravlar ut av den opne munnen min, snor seg i magen, parar seg med kvarandre og med seg sjølve» (Håheim 2015: 93). I denne sammenhengen er marken et symbol på uroen hun kvitter seg med. Som Skårderud hevder, er moderne vestlig kultur preget av en uro, og han skriver at «begrepet identitetskrise anvendes som diagnose ikke bare på individer, men også kulturen. Gamle identiteter skal brytes ned og nyskrives» (Skårderud 2013: 86). I dette tilfellet kan dermed marken være et symbol på «den gamle identiteten» som hun må kvitte seg med for å bli ny.

Slangen er et annet dyr som går igjen i løpet av romanen og som symboliserer Mariannes trengsel etter å bli ny og en annen enn den hun er. «Sjå: Ein ny slange kjempar seg ut av ein tørr ham» (Håheim 2015: 13). Gjennom dyremetaforen skildrer forfatteren hvordan protagonisten stadig prøver å bli en annen enn den hun er, slik som slangen skifter ham og forandrer utseende. Denne metaforen er gjennomgående i romanen og kommer til syne både i starten av romanen, underveis i romanen, og slangemetaforen preger også baksiden av boken.

Rett før jul blir Marianne friskmeldt av institusjonen og kan dra hjem igjen. Marianne spør seg selv: «Kan eg leve i frisk, eg som så vidt har klart å dreie dagane mine rundt her inne, kor eg alltid har ei streng hand i ryggen?» (Håheim 2015: 63). Protagonisten vil ikke tilbake til der hun var før hun ble innlagt på institusjonen, men når hun kommer hjem klarer hun ikke å motstå fristelsen til å gå tilbake i samme baner hvor alt hun klarer å tenke på er å bli tynn. «Eg vaknar og græt fordi eg veit at eg ramlar. Eg veit at noko inni meg vil tilbake» (Håheim 2015: 66). Like etter mister hun kontrollen: «Eg er tilbake i slangen, skjela sprett brennande frå ryggen» (Håheim 2015: 67). Ifølge Skårderud er ofte de som lider av spiseforstyrrelser ambivalente til å bli friske. «Selv om de lider, føler mange at de 'får noe'. De er redde for å gi

slipp på dette» (Skårderud 2013: 9). Når Marianne ikke lenger har den tette oppfølgingen hun fikk på institusjonen, blir det lettere for henne å gå tilbake til å bli syk igjen. Den største forskjellen fra før hun havnet på institusjonen og nå, er at hun ikke har lyst til å bli sykere, men hun klarer ikke å la være.

Marianne spyr nå på offentlige plasser for å skjule hvor dårlig hun er for foreldrene. «På offentlege toalett med klebrige doringar slepper varulven væska frå munnen og er berre dyr» (Håheim 2015: 80). En varulv stammer fra gammel folketro og mytologi, og er et menneske som ufrivillig blir omskapt til en ulv. Protagonisten sammenligner seg selv med en varulv når hun spyr på offentlige plasser. «Famlande i mørkret, ustø på bølgiene, men åleine» (Håheim 2015: 80). Dyremetaforen viser her hvor ensom Marianne føler seg, og at hun er et menneske som ufrivillig blir til et dyr med jevne mellomrom, et dyr som slev må reddes.

Etter hvert som hun blir bedre, føler Marianne seg mer og mer hjemme i naturen og blant dyrene. Hun sier at «mose kryp oppover leggane, eg klør meg som eit skabbete dyr, klorer grønska av med stygge fingrar, men ho gror rett tilbake» (Håheim 2015: 93). Kroppens organer blir påvirket av anoreksi og bulimi, og en bivirkning er at man kan få lanugo-hår som ligner på dun på hele kroppen. Mosen kan være metafor for lanugo-håret protagonisten får, og at hun prøver å klore det vekk kan være et tegn på at hun, som nevnt tidligere, ikke lenger ønsker å bli tynnere, men hun klarer ikke å motstå spiseforstyrrelsene.

Denne tvetydigheten om hva Marianne vil blir synlig gjennom flere motsetninger. «Sigeren skal kjennest som kald marmor, vere eggskalkvit, smake kolsyre. Eg kjem ikkje til å trenge nokon andre så snart kroppen min har blitt det riktige fabeldyret» (Håheim 2015: 38). Protagonisten snakker om en seier, men denne seieren skal kjennes som kald marmor som ofte er en metafor for en gravstøtte. Og det at hun ikke trenger noen når hun har blitt det «riktige fabeldyret» kan være et symbol på at hun ikke føler at noen virkelig er der for henne akkurat nå. Protagonisten har også gått fra å snakke om virkelige dyr til fabeldyr, og dette er en vesentlig utvikling hos Marianne. Her ser man altså et dobbelt budskap der hun på den ene siden vil seire i å bli så tynn som overhodet mulig, men seieren kan også føre til død. Som nevnt tidligere, er motstridende følelser og sterk ambivalens sentrale trekk ved spiseforstyrrelser (Skårderud 2013: 28). Slike dobbelte budskap kan ifølge Skårderud innebære å «forsøke å bli noen ved å bli ingenting, å være flinkest og sykest, å klamre seg lengselsfullt til foreldrene, for så å støte dem vekk og å oppsøke smerte for å dempe smerte» (Skårderud 2013: 28).

Marianne prøver å bli et nytt menneske, samtidig som hun står i fare for å bli til ingenting fordi hun ikke spiser, eller spyr ut alt hun spiser. Hun ser opp til familien sin, samtidig som hun støter dem vekk ved å ikke la dem komme nær nok til å hjelpe henne fordi hun ikke har troen

på dem. Dette kommer blant annet frem når Håheim skildrer hvordan faren til Marianne tar vare på dyrene, samtidig som han ikke klarer å redde alle:

Jorda under meg er tjukk av daude dyr, historier ingen kjem til å fortelje vidare. Lam vi ikkje klarte å flaske opp, kattungar pappa måtte slå i hel, musungar han tok med slåmaskina, ihelsvelta hjort (Håheim 2015: 24).

Alle de dyrene som falt utenfor, havner under jorda i skogen. Dette kan være en grunn til at Marianne flykter til naturen selv, fordi hun føler seg like mislykka som de andre som befinner seg der som et lam foreldrene ikke klarte å flaske opp eller som en ihjelsveltet hjort.

Dette underbygges på siste side av Håheims roman:

I skogen ligg eg og ventar på dyra. Ein familie med sterkare ryggar, som ikkje lét seg skremme av kroppen min. (...) Reven har eg berre sett på avstand, røyskatten har eg berre sett livslaus, ulven og elgen har eg aldri vore i nærleiken av, men eg ventar. Til sist må dei kome til meg og forstå (Håheim 2015: 106).

Dyrene i naturen ser protagonisten på som en familie. En sterkere familie av dyr som ikke ser på henne som syk, men bare som Marianne. Dette gjør at leseren får inntrykk av at familien hennes ikke klarer å se forbi Marianne som pasient, og de tørr ikke stille de vanskelige spørsmålene fordi de er redde for å skyve henne enda lenge fra dem. Dette er en reell utfordring for pårørende av de som lider av spiseforstyrrelser.

Svart belte er en roman som gir innsikt i hvordan det er å leve med spiseforstyrrelser. Den er nyansert og ærlig om både oppturer og nedturer ved spiseforstyrrelsene til Marianne og dette skildres gjennom et lyrisk språk. Den tar opp både utfordringer både ved det å være pårørende til et menneske med spiseforstyrrelser og psykiske vansker, og utfordringer ved å være selve pasienten. Den gir på denne måten kunnskap om folkehelse og livsmestring, den gjør krav på en kompleks litterær analyse og det er en roman som elever kan kjenne seg igjen i. I neste kapittel vil jeg benytte analysen til å belyse hvorfor dette er en roman som er velegnet i en undervisningssammenheng.

4 Hvordan setter *Svart belte* fokus på folkehelse og livsmestring?

Folkehelse og livsmestring er, som nevnt innledningsvis, et tverrfaglig tema som allerede før den nye overordnede delen av læreplanen er tredd i kraft, har blitt kritisert for å være for vagt, og ingen har så langt kommet med en konkret definisjon av hvordan man skal jobbe med folkehelse og livsmestring i skolen. Denne avhandlingen er et forsøk på å bote på denne vagheten ved å tilby et konkret eksempel på en roman som kan brukes i undervisning i norskfaget for å gi kunnskap om folkehelse og livsmestring. Håheims roman setter fokus på folkehelse og livsmestring ved å være en selvbiografisk roman som tar opp vanskelige tema som spiseforstyrrelser og psykiske vansker. Den gir innsikt i hvordan et menneske kan gå fra å være opptatt av å leve og å ta vare på andre, til å miste seg selv. Gjennom lesningen av romanen får elevene bli med protagonisten på en reise som viser hvordan det er å vokse opp i dagens utseendekultur, å føle at man ikke er bra nok, men også at det ikke er utseende som virkelig teller, det er hvordan man føler seg innvendig.

Blau skriver at å lære seg å lese litteratur, også kan lære oss å lese livet: «Disciplined instruction in literature [...] can powerfully influence our students' capacity to negotiate, interpret, and evaluate all the events of their lives, from the most ordinary to the most momentous» (Blau 2003: 205). Det å tilegne seg litterær kompetanse gjør at man leser litteratur på en nyansert måte, hvor man både drar nytte av erfaringsbasert kunnskap og analysebasert kunnskap, og dette gjør at man som leser også lærer seg om livet. Dette underbygger det faktum at ved å lese og analysere *Svart belte*, kan elevene også lære om folkehelse og livsmestring.

Håheims roman kan også ha stor dannelsesverdi for elevene. Skaftun og Michelsen skriver at:

Når vi forholder oss til de personene og det samfunnet vi møter i de tekstene vi leser, får vi del i måter å erfare verden på som vi kan bruke til å speile og supplere den erfaringen vi tilegner oss i det virkelige livet (Skaftun og Michelsen 2017: 236).

Elevene kan modnes til å se ulike sider av livet gjennom å oppleve de vanskelige situasjonene protagonisten Marianne støter på gjennom å lese romanen.

I sosiale medier florerer det av begreper knyttet til psykisk helse. Dette har bidratt til at «angst» og «depresjon» har blitt dagligdagse begrep som mennesker bruker, selv om de ikke har blitt diagnostisert. I «Behovet for å lære om egne følelser» (2019) av Anne Torhild Klomsten og Frode Stenseng i *Bedre skole* står det at «gjennom å lære om og å snakke om følelser er det sannsynlig at elever får et begrepsapparat som de kan dra veksler på når det

gjelder å forstå egne tanker og følelser» (Klømsten og Stenseng 2019: 58). Termer som angst, depresjon og utmattelse har gått inn i et hverdagsspråk, der de brukes med en annen betydning. Læreren må derfor vise hva slike termer egentlig betyr, og dette gjør at elevene også lærer seg å bruke begrepene på rett måte. Det betyr at elevene kan få en forståelse gjennom undervisningen av at de kan ha en dårlig dag uten å være deprimert. De kan ha lyst til å være alene istedenfor å henge med andre, selv om de ikke har sosial angst og de kan være trøtte og slitne uten å ha en psykisk lidelse.

Svart belte gir innsikt om psykiske lidelser fra et ungdoms perspektiv som gjør at det er større sjanse for at elevene kjenner seg igjen i romanen. Som lærer må man være bevisst på at psykiske vansker kan være vanskelig å observere, og å lese om det kan være en fin mulighet for elevene å åpne seg for læreren og medelever. At flere elever i klasserommet kan slite psykisk gjør at det kan være vanskelig for dem å fokusere på det faglige. Også presset rundt det faglige kan være en årsak til at elevene ikke klarer å prestere. Det er en vesentlig årsak til at det er viktig å motvirke resultatorienterte læringsmiljø, for å dempe prestasjonspresset blant elevene. Andre årsaker til at elever sliter med konsentrasjon og læring er spiseforstyrrelser og andre psykiske vansker, og det er vanskelig å fokusere når man ikke har det bra med seg selv, derfor er det viktig å få luftet problemer for å skape rom for tanker om skole.

4.1 utfordringer med *Svart belte*

Det er flere utfordringer med å bruke skjønnlitteratur som *Svart belte* i undervisningssammenheng i norskfaget. Det betyr likevel ikke at man skal unngå å bruke romanen. Når folkehelse og livsmestring har fått så stor plass i den kommende læreplanen, er det vesentlig at man ikke viker unna tema som spiseforstyrrelser, sosial angst og andre psykiske vansker fordi man synes det er ubehagelig eller tror at elevene ikke håndterer å snakke om og jobbe med det. Tabuer gjør at mennesker har det vanskelig og strever alene, og nettopp derfor er det viktig å snakke om det aller viktigste og ikke bare feie det under teppet. I denne delen skal jeg skrive om utfordringer ved Håheims roman, og om hvordan man som lærer kan håndtere disse utfordringene i undervisningssammenheng.

I en passasje av *Svart belte* lister protagonisten Marianne opp en hel del «tips» hun finner ved å søke på «anoreksi» i Google:

Det første foreslåtte ordet er 'tips'. Mange av dei har eg aldri tenkt på. Sug på isbitar, slå deg i den rumlande magen, fortset å røyke dersom du røyker, få maten din til å sjå ekkel ut, drikk eit glas vatn og ta 100 sit-ups viss du kjenner deg svolten. Du brenner 10 prosent

fleire kalorier ved å sitje rett i ryggen, Chanel no. 5 minskar appetitten. Kommentarfeltet fullt av jenter som takkar for hjelpa. Eg begynner å grine utan å merke det, veit ikkje om det er sagn eller anger (Håheim 2015: 65).

En utfordring ved å lese dette avsnittet i undervisningssammenheng, er faren for at elever skal kunne ta til seg tipsene og dra nytte av dem. Da krever det at man som lærer er en klar voksenperson som kan fortelle elevene at dette ikke er måten å løse problemer på. Den selvbiografiske romanen er veldig nyansert, så ved å lese hele romanen vil også elevene få innsikt i at dette handler om en person som er veldig syk, og at det ikke kommer noe godt ut av å ta til seg slike tips. Derfor er det viktig å lese romanen i sin helhet, slik at elevene får konteksten og ikke bare utdrag.

«En anorektiker er alltid i konkurranse med andre anorektikere», skriver Eline Lund Fjæren i kronikken «Sykelig litteratur» (2017). Hun referer til Rani Hagen som har kritisert henne og andre forfattere som Linnea Myhre og Kjersti Annesdatter Skomsvold for at det de skriver har blitt brukt som «inspirasjon» av Hagen i møte med spiseforstyrrelser. Selv om Fjæren kjenner seg igjen i kritikken, stiller hun spørsmål ved om det er mulig å gjøre verden til en «triggfri sone». Å lese om andres erfaringer med anoreksi og bulimi kan gjøre vondt verre, og kanskje er det et poeng å skrive mindre om det fordi faren for å påvirke i negativ retning er stor. Det er likevel et faktum at veldig mange lider av spiseforstyrrelser, og det er umulig å ikke snakke om det. Fjæren skriver videre at fokuset heller burde ligge på å etterspørre bøker med en annen tilnærming «som i større grad fremstiller de kjedelige og tomme, kanskje til og med ekle, aspektene ved sykdommen» (Fjæren 2017). Selv om Håheims roman inkluderer slike tips som kan trigge andre, er den i sin helhet så nyansert at man virkelig får innsikt i et helt sykdomsbilde. Forfatteren bak denne selvbiografiske romanen har sykdommen på avstand, som Fjæren trekker frem som positivt fordi litteraturen da blir bedre, mer ærlig og nyansert (Fjæren 2017). Hun trekker også frem *Svart belte* som et godt norsk eksempel på en roman som oppfyller disse kravene: «Dette er en av de få bøkene jeg har lest om spiseforstyrrelser som gir et mer komplekst og presist bilde av hvordan sykdommen faktisk oppleves. Les den» (Fjæren 2017). Det er et pedagogisk selvbedrag å møte folkehelse og livsmestring uten å ta tak i slike utfordringer som denne romanen tematiserer. Grunnen til at det tverrfaglige temaet skal inn i skolen, er jo nettopp å sette søkelyset på ungdommens reelle problemer, og dette er vanskelig å ta tak i uten å gi ungdommen et nyansert bildet på akkurat det elever kan slite med.

Skårderud skriver at «spiseforstyrrelser er det moderne Vestens etniske lidelse» (Skårderud 2013: 86). Vi mennesker er produkter av vår tid, samtidig som tiden er summen av

alle mennesker som lever i den. «Det er en kultur som henter sine idealer og kollektive bilder fra noe som ikke finnes: fra fremtiden» (Skårderud 2013: 86). I sosiale medier er det et enormt fokus på kropp og utseende, og dette fokuset er protagonisten i romanen oppslukt av. Når Marianne er på sitt verste, er utseendet alt hun klarer å tenke på, fordi det er noe bestemt hun kan fokusere på når hun ikke klarer å forstå de psykiske vanskene hun har. I undervisningssammenheng er det viktig at læreren på en tydelig måte klarer å formidle at det ikke er kropp og utseende elevene skal fokusere på når de blant annet skal karakterisere hovedpersonen, men på de destruktive tankene som ligger bak spiseforstyrrelsen. Dette er viktig fordi det hjelper elevene å forstå hvordan det er å være syk og hvor vanskelig protagonisten virkelig har det. Dette kan bidra til å gjøre elevene mer rustet til å mestre livene sine, fordi det kan både fremheve empati som gjør de mer oppmerksom på medelever og det kan hjelpe dem å forstå at spiseforstyrrelser ikke er en god løsning på problemene de har.

4.2 Hva med gutter?

Skårderud skriver at 90% av de som får spiseforstyrrelser i Norge er jenter. Det er likevel viktig å påpeke at spiseforstyrrelser ikke er en kjønnsavhengig sykdom. «Det er en allmenn lidelse – som kan ramme både kvinner og menn – men som rammer flest kvinner» (Skårderud 2013: 85). Dette gjenspeiler seg også i sykdomslitteratur om spiseforstyrrelser, hvor de fleste historiene handler om kvinner. Likevel er det viktig å ikke glemme de resterende ti prosentene. Menn og gutter har også spiseforstyrrelser, og Skårderud hevder at prosentandelen har økt de siste årene. Grunnen kan være en økende estetisering også hos menn, men Skårderud påpeker at det kulturelle presset ligger mer på å bli større og mer maskulin, enn å bli mindre (Skårderud 2013: 211). Skårderud skriver at «*sunn* kan være et mål i stedet for *pen*, med overdreven frykt for fett» for gutter (Skårderud 2013: 211). Dette kan sees også i sammenheng med å manipulere kroppen i idrettslige sammenhenger. Samtidig er det også viktig å huske på at spiseforstyrrelser handler om mer enn skjønnhetsidealer og kulturelt press.

Å vite eksakt hvor mange gutter og menn som lider av spiseforstyrrelser og hva grunnen til det er, er umulig å vite, men Skårderud hevder at det er langt flere enn forskning viser. Dette kan være fordi spiseforstyrrelser ofte knyttes til kvinner, og ifølge Skårderud, gjør dette det verre for gutter å søke hjelp, siden: «det er vanskelig nok å ha spiseforstyrrelser, om man ikke i tillegg skal skamme seg over at man lider av ‘en jentelidelse’» (Skårderud 2013: 211). Dette er en vesentlig grunn til at det er viktig å snakke om psykiske vansker og spiseforstyrrelser i skolen, for å belyse at både jenter og gutter kan ha det vanskelig. En måte å snakke om

spiseforstyrrelser og psykiske vansker på i undervisning er gjennom skjønnlitteratur som *Svart belte*.

Den svenske didaktikeren Gunilla Molloy skriver i *Gutter og lesing* (2013) om gutters forhold til skjønnlitteratur i skolen. Hun skriver at «många elever har fått höra att det är 'bra' att läsa skönlitteratur», men at de ikke forstår hvorfor det er bra (Molloy 2013: 33). Når elevene selv ikke vet hvorfor det er bra å lese skjønnlitteratur er det ikke rart at gutter mangler motivasjon til å lese. I artikkelen «PAY ME, BITCH» (2013) i *Gutter og lesing* stilte Jannike Ohren Bakke og Mette Moe gutter i videregående skole spørsmål om hva som kan motivere dem til å lese mer. Dette svarte de: «Lese korte bøker (med større typer), arrangere bokkonkurranser, lese tegneserier, sette av mer tid til lesing, og så – kort og fyndig: «Pay me, bitch!», som betyr at guttene mener at de burde få noe igjen for å lese (Bakke og Moe 2013: 175). *Svart belte* er en kort roman med lite tekst på hver side, noe som gjør at boken er overkommelig for alle elever å lese til tross for at innholdet er komplekst.

Både gutter og jenter leser mindre enn før, og i artikkelen «Når delen erstatter helheten: litterære utdrag og norskfagets lærebøker» (2012) hevder Sylvi Penne at det å lese kortere utdrag kan motivere eleven til å lese mer, men «korte utdrag fra en ukjent helhet gir ingen koherens og dermed små muligheter for aktiv simulering hos leseren» (Penne 2012: 166). Utfordringen med å lese kortere utdrag er altså at leseren ikke får med seg helheten. Det skaper mindre forståelse og man mister en del av essensen av romanen. «Litterær mening, fiktiv mening, skapes i møter med former for helhetlig dramaturgi. Da oppstår assosiasjoner til livet selv – til våre liv sammen med andre» (Penne 2012: 173). Med *Svart belte* anbefales det derfor at elevene leser hele romanen for å få en helhetsforståelse, og så kan de lese utdrag for å forstå språklige bilder og andre virkemidler forfatteren har brukt etterpå. Dette sikrer at elevene kan tilegne seg litterær kompetanse.

I en leseundersøkelse knyttet til norskfaget stilles det spørsmål ved hvorvidt det leses samtidslitteratur i undervisningen. Bakke og Moe skriver at 70% av gutter og jenter bekrefter dette, men likevel klarer ikke mer enn 17% av elevene å huske bøker som har gjort inntrykk på dem i norskundervisningen (Bakke og Moe 2013: 181). 3,6% av disse er gutter, og bøkene de nevner er fire skjønnlitterære verk: *Doppler* av Erlend Loe, *Bli hvis du kan, reis hvis du må* av Helga Flatland, *L'homme qui rit* av Victor Hugo og *Et dukkehjem* av Henrik Ibsen. *Et dukkehjem* skiller seg ut blant disse fire verkene, og Bakke og Moe skriver at grunnen er fordi det er en tekst som elevene har jobbet mye med, ofte over flere skoleår, og derfor husker elevene den bedre enn andre verk (Bakke og Moe 2013: 181). For at *Svart belte* skal kunne gjøre inntrykk på alle elever er det derfor viktig at læreren setter av tid til å jobbe med teksten, samt

nok tid til forarbeid og etterarbeid. Dette må gjøres ikke bare for at elevene skal huske teksten, men også for at de skal kunne tilegne seg og utvikle litterær kompetanse, og at utfordringene ved teksten skal imøtegås på en skikkelig måte.

Ifølge Bakke og Moe har de ovennevnte tekstene til felles at de har en mannlig protagonist og er preget av en maskulinitet:

De skildrer gutters verden, riktignok fra svært ulike utkikkspunkt. Men Hugos karakter Ursus i bjørneskinnsjakk og Loes Doppler som lever som jeger og sanker på oversiden av Sognsvann, har muligens noen tematiske treffpunkter som handler om mann mot natur? Flatlands ungdomsroman skildrer tre barndomsvenner som verver seg til styrkene i Afghanistan, og er også en tekst med maskulint fortegn og mannlig synsvinkel (Bakke og Moe 2013: 181).

I undersøkelsen til Bakke og Moe kommer det altså frem at gutter ofte opplever skjønnlitteratur som mer interessant om den handler om maskulinitet. Likevel husket de også *Et dukkehjem*, som har en kvinnelig protagonist, og når elevene fikk spørsmål om hva de kunne tenke seg å lese i skolesammenheng, så ville flere at litteraturen skulle bety noe og være aktuell (Bakke og Moe 2013: 182). Ifølge Molloy skal lesing av skjønnlitteratur føre til at elevene skal kunne leve seg inn i hvordan andre mennesker – med andre forutsetninger, vilkår, erfaringer og verdier – tenker, føler og lever (Molloy 2013: 42). I Håheims roman vil elevene kunne leve seg inn i hvordan Marianne har det, som gjør dette verket til et bra alternativ for lesing av skjønnlitteratur i klasserommet.

Svart belte er en roman skrevet av en kvinnelig forfatter og den handler om en kvinnelig protagonist med et «jenteproblem». Likevel svarer Håheims roman både til læreplanens krav, og til det elevene oppgir som faktorer som virker avgjørende for at de skal ville lese skjønnlitteratur. Det bør være et mål at flere gutter leser skjønnlitteratur om og av kvinner, og *Svart belte* er et forslag til løsning på dette.

4.3 Litterær kompetanse

4.3.1 Erfaringsbasert kompetanse

For å kunne sette seg inn i andres situasjoner, er det en forutsetning at eleven evner å se seg selv i andre, og å se andre i seg selv. Det betyr at selv om eleven ikke lider av, eller kjenner noen som lider av spiseforstyrrelser slik som Marianne i *Svart belte* gjør, må de kunne klare å sette seg inn i hvordan hun har det. Dette handler om å kunne tilegne seg erfaringsbasert

kunnskap gjennom å blant annet lese skjønnlitteratur. En fordel med Håheims roman er at det er en relativt ny roman som tar for seg aktuelle tema som dagens ungdom er kjent med. Leseren blir invitert inn i protagonistens tankegang, og lærer henne på denne måten å kjenne, også om de verken sliter psykisk selv eller kjenner noen som gjør det. Lauritzen og Nesby skriver at å lese patografier i undervisningssammenheng «handler om å skape en forståelse av hva som ligger i begrepet empati. Det handler også om at barn og unge må lære seg å akseptere og respektere andre mennesker» (Lauritzen og Nesby 2016: 94). Selv om elevene ikke har opplevd sykdom selv, eller kjenner noen som har det, så er empati en ferdighet skolen skal bidra til at de lærer seg. I tillegg er bulimi, anoreksi og psykiske vansker tema som preger dagens mediasamfunn, og elevene vil derfor ha kjennskap til det. Håheims roman svarer dermed til elevkravene om å blant annet lese skjønnlitteratur som de kan kjenne seg igjen i, som ble nevnt tidligere.

Svart belte blir fortalt kronologisk fra Marianne er 13 år til hun er omtrent 17 år. Det betyr at alderen hennes sammenfaller med alderen til elever på 8.-13. trinn, altså elever på ungdomsskolen og i videregående skole. Det er ikke dermed sagt at denne romanen passer for alle trinnene, på grunn av de sterke skildringene og språklige bildene i romanen. Lauritzen og Nesby skriver at «på grunn av det sterke emosjonelle innholdet i patografier vil genren mye godt egne seg best på videregående skole» (Lauritzen og Nesby 2016: 93). Man bør ikke undervurdere elevene når man jobber med tema som psykiske vansker i norskfaget, for ofte vet de, for ikke å snakke om at de kan ha sett eller erfart, mer enn hva man som lærer har klart å oppdage. Jeg vil likevel anbefale å bruke romanen i undervisningssammenheng for elever på videregående skole.

Det er viktig å tilby elevene informasjon og støtte både ved å sette psykisk helse som et tema i norskundervisningen, og ved å stille opp som en voksenperson de kan føle seg fortrolig å snakke med. Som norsklærer har man ikke nødvendigvis kompetanse knyttet til psykiske vansker og kan derfor ikke sees på som en fagperson innenfor dette feltet. Derfor bør det også være en helsesøster eller annen fagperson ved skolen som kan være tilgjengelig for elevene. Før elevene skal begynne å lese en slik roman, er det som nevnt innledningsvis, svært viktig med både for- og etterarbeid.

Forarbeid for læreren vil bestå i å bedømme om Håheims roman er aktuell å bruke i sin klasse. Læreren må kjenne elevene sine godt og hun må skape et godt relasjonsforhold til dem. Det er også viktig med et godt klassemiljø, hvor det er gode elev/-elev-relasjoner som gjør at elevene kan være fortrolige med hverandre. Som nevnt tidligere, vil det være en stor fordel om helsesøster deltar i undervisningen slik at elevene også kan få informasjon fra en fagperson og

kan stille spørsmål hvis det er noe de lurer på. Selv om *Svart belte* er en roman som egner seg i norskundervisningen så er det viktig å ta forhåndsregler hvor man ikke jobber med den helt på slutten av dagen eller i slutten av uken slik at det ikke er tid til å diskutere den før elevene drar hjem.

Etter å ha lest skjønnlitteratur som *Svart belte* vil elevene kunne bruke og tilegne seg erfaringsbasert kompetanse ved å jobbe med romanen i undervisningssammenheng. De vil kunne dra nytte av de erfaringene de har fra før av, og de vil kunne tilegne seg nye erfaringer som de kan ta med seg i møte med ny litteratur.

4.3.2 Analysebasert kompetanse

En stor fordel med Håheims roman, er at den også åpner for at elevene skal kunne tilegne seg analysebasert kompetanse i norskfaget. Selv om det er en ungdomsroman som formidler en jentes opplevelse av å leve med spiseforstyrrelser, er den også preget av et lyrisk språk, sterke metaforer og en kortprosa-liknende form. En analysebasert inngang gjør at elevene også kan distansere seg fra teksten ved å se på *Svart belte* med analytiske øyne, istedenfor å knytte seg for mye til det virkelighetsnære ved den. Dette åpner for at elevene kan utvikle et selvstendig språk for kritisk tenkning og tolkning av romanen. Som nevnt tidligere, er det vanlig at læreren lar elevene benytte seg av et analyseskjema med punkter som de skal se etter i teksten de leser (Rødnes 2014: 2). At elevene lærer seg hva de skal se etter i en tekst er en fin måte å starte på, og med *Svart belte* er det blant annet vesentlig å ha metaforer som et av punktene som de skal se etter i analyseskjemaet. Lauritzen og Nesby skriver at man gjennom patografier kan «få en god og relevant innføring i metaforbruk som litterært grep» (Lauritzen og Nesby 2016: 94). Som det kommer frem i analysen av romanen bærer den særlig preg av språklige bilder knyttet til dyre- og naturmetaforen og kampmetaforen. Om elevene lærer seg å analysere disse metaforene vil de se at metaforer er et vanlig litterært virkemiddel som også brukes flittig i hverdagen, og det de lærer har en overføringsverdi til andre litterære verk fordi litterære virkemidler kan man finne i mange verk.

For at elevene skal kunne oppnå en dypere forståelse som gir en overføringsverdi er det viktig med dybdelæring. I den nye overordnede delen læreplanen står det at:

Skolen skal gi rom for dybdelæring slik at elevene utvikler forståelse av sentrale elementer og sammenhenger innenfor et fag, og at de slik lærer å bruke faglige kunnskaper og ferdigheter i kjente og ukjente sammenhenger (Kunnskapsdepartementet 2017: 11).

Ved å sette av tid til å jobbe med Håheims roman vil læreren åpne for at elevene kan gå i dybden i teksten og derfor få en større forståelse som har en overføringsverdi, fordi de lærer seg en

måte å se teksten på med analytiske øyne. Dette skaper interesse, varig læringsutbytte, det vekker nysgjerrighet og engasjement men det krever at læreren gjør noen nødvendige prioriteringer. I stedet for å lese flere utdrag i løpet av et skoleår, setter man heller av tid til å lese hele verk, fordi dybdelæring vil gagne elevene i det lange løp. Dybdelæringen vil altså skape en overføringsverdi som gjør at elevene kan anvende kompetansen de har tilrettelagt seg i arbeidet med *Svart belte* til arbeidet med andre litterære verk.

Å kunne kombinere erfaringsbasert kompetanse og analysebasert kompetanse åpner for at elevene tilegner seg en kompleks litterær kompetanse som gjør at de klarer å skape mening av Håheims roman, å resonnerer seg frem til hva den handler om og hvilken mening teksten har. Og dette er som nevnt tidligere, en verdi som er overførbar til alle tekster elevene møter. Solbu og Hove skriver i bokkapittelet «Litterær kompetanse» (2017) at en del av den litterære kompetansen «er det å ha toleranse for ambivalens, paradoks og usikkerheit» (Solbu og Hove 2017: 21). I skolen er det viktig å tenke over dette, og tilby tekster som kan gi elevene mulighet til å reflektere over det de leser. *Svart belte* skaper ambivalens ved å åpne for å diskutere betydningen av de språklige bildene og hva formålet med teksten er.

4.4 Nynorsk – «ikkje eit slag merkeleg fjøslatin»

Håheims roman åpner for at elevene kan utvikle litterær kompetanse, men den åpner også for at elevene kan bli flinkere i nynorsk siden romanen er skrevet på nynorsk. Jan Olav Fretland og Aud Søyland skriver i *Rett og godt – handbok i nynorskundervisning* (2015), at det er viktig å formidle at nynorsk er «eit vanleg språk, godt brukande på alle livsområde, ikkje eit slag merkeleg fjøslatin» (Fretland og Søyland 2015: 11). For å styrke nynorsken er det viktig at læreren går foran som et godt forbilde, som er trygg på sine egne nynorskkunnskaper og har kjennskap til et bredt spekter av nynorske tekster. Man må også formidle nynorsk på en god måte, og ifølge Fretland og Søyland er det aller viktigste at elevene får lese nynorsk som er interessant.

Det er nemleg ikkje sikkert at du alltid skal minna om alle dei gode argumenta for nynorsk. Kanskje er det aller viktigaste å syna fram tekstar som angår elevane, som kan røra dei (Fretland og Søyland 2015: 12).

Svart belte er nemlig en samtidsroman som angår elevene, og som kan gjøre at elevene ikke tenker over at er skrevet på nynorsk. Gjennom stadig vekk å bli eksponert for nynorsk, blir elevene også flinkere i det. «All forskning viser at den viktigaste måten å bli ein god skribent på,

er å lesa mykje» (Fretland og Søyland 2015: 18). Dette er nok et argument for at det er bedre å sette av tid til å lese hele Håheims roman, heller enn utdrag.

5 Videre forskning

I denne avhandlingen har jeg skrevet om den selvbiografiske romanen *Svart belte* og argumentert for hvorfor det er et velegnet verk å bruke i undervisning i norskfaget. Jeg har dermed lagt grunnlaget for det teoretiske og laget en bro over mot det didaktiske. Denne avhandlingen inkluderer derimot ikke et undervisningsopplegg, så det blir en oppgave for fremtidige lærere som ser på Håheims roman som et godt valg for litteraturundervisning i norskfaget.

5.1 *Professor Hieronimus og På St. Jørgen* av Amalie Skram

Som nevnt innledningsvis, er folkehelse og livsmestring et tverrfaglig tema som gir læreren en gylden mulighet til å løfte frem klassisk litteratur, og til å forstå samtidslitteraturens tendenser bedre. *Svart belte* er en roman som i stor grad viser samtidslitteraturens tendenser ved å problematisere psykisk helse og spiseforstyrrelser som er gjennomgående tema i dagens litteratur.

Klassisk litteratur kan også gi kunnskap om folkehelse og livsmestring. Eldre tekster kan kreve mer av elevene, og kan dermed bidra til at de utvikler litterær kompetanse fordi elevene må jobbe med teksten for å forstå den. Skaftun og Michelsen skriver at eldre litteratur som elevene har vanskeligere for å forstå og som er lite tilgjengelig på nett, kan «gi elevene en bredere og sterkere mestringsfølelse» (Skaftun og Michelsen 2017: 184). De skriver videre at grunnen til at en eldre tekst kan være mer krevende for elevene, er at den kan for eksempel:

Oppfattes som vanskelig fordi den er skrevet med en annen rettskriving enn den vi har i dag. Den kan inneholde mange ord som mer eller mindre er gått ut av bruk, eller være skrevet i en stil som ikke lenger er vanlig, og den kan ta for seg saksforhold som krever historisk kunnskap som elevene ikke nødvendigvis besitter (Skaftun og Michelsen 2017: 185).

Dette er faktorer som læreren må ta høyde for i undervisningen. Å velge bort eldre litteratur er ikke et alternativ, man burde heller fokusere på å legge opp undervisningen slik at elevene får tid til å bearbeide det de leser.

Vi står på våre forfedres skuldre og Skaftun og Michelsen skriver at eldre litteratur har:

Selvsagt innsikter og litterære kvaliteter som fortsatt gjør dem verdt å lese, ikke bare som historiske dokument, men som litteratur som fortsatt kan forme individer og påvirke samfunnsdannelsen» (Skaftun og Michelsen 2017: 186).

Dette underbygger det faktum at klassisk litteratur kan gi kunnskap om folkehelse og livsmestring. Eksempler på verk som kan brukes i norskundervisningen er *Professor*

Hieronimus og fortsettelsen *På St. Jørgen* av Amalie Skram. Dette er veletablerte kanoniserte tekster av Amalie Skram som kan bidra til litterær kompetanse. I lys av kravene i den nye læreplanen kan de også leses på en ny måte, og få en ny aktualitet i norskfaget med psykisk helse som fokus.

Psykisk sykdom var et omdiskutert tema også på 1890-tallet, som hadde vært lite berørt gjennom litteraturen. Amalie Skram var den første forfatteren i norsk litteraturhistorie som skrev skjønnlitteratur om erfaringer som psykiatrisk pasient og hvordan man ble behandlet på psykiatriske institusjoner. Flere peker på verkene *Professor Hieronimus* og *På st. Jørgen* som selvbiografiske romaner, som Amalie Skram har brukt for å belyse sin negative opplevelse av psykiatriske institusjoner og maktforholdet mellom pasient og lege. Ved å gjøre en komparativ nærlesning av Håheims og Skrams romaner ser man at det er flere likheter mellom romanene, selv om det er omlag 120 år mellom de ble skrevet.

6 Avslutning

Svart belte er en selvbiografisk roman som gir en unik skildring av det å leve med spiseforstyrrelser. Håheims roman forteller hvordan Marianne går fra å være en liten og bekymringsløs jente til å begynne å stille spørsmål ved sin egen identitet og kropp. Dette utvikler seg etter hvert til å bli en psykisk utfordring som gjør at det er vanskelig for protagonisten å gi slipp på spiseforstyrrelsene. I denne avhandlingen har jeg sett på hvordan Mariannes historie formidles: gjennom en nærlesing av Håheims roman med vekt på metaforbruken og institusjonsopplevelsen. Marianne mestrer livet ved å formidle sin historie og ved å etter hvert la mennesker hjelpe henne. Hun klarer å forstå at hun ikke er alene i verden og at hard og myk ikke nødvendigvis er motpoler i livet.

Folkehelse og livsmestring er et av tre tverrfaglige tema som har fått plass i den nye overordnede delen av læreplanen. Bakgrunnen for dette temaet er blant annet en utseendekultur og et økende press blant barn og ungdom i dagens samfunn, som fører til at elever kan ha vanskeligheter med å fokusere på det faglige i skolen. Skolen kan legge til rette for at ungdom kan takle motgang og psykiske vansker bedre ved å lese skjønnlitteratur som *Svart belte* i norskfaget. Dette på grunn av at teksten åpner for at elevene kan bruke deres erfaringsbaserte kompetanse til å sette seg inn i hvordan det er å leve med spiseforstyrrelser. Dette kan gjøre at elevene slipper å føle seg alene om å ha det vanskelig, og det kan gjøre at elever er mer oppmerksomme på sine medelever.

Tittelen jeg har valgt på denne masteroppgaven er «Forslag til ei løysing». Dette er et sitat fra Håheims roman fra den første gangen protagonisten kaster opp: «Fingrane i halsen er forslag til ei løysing» (Håheim 2015: 10). Dette viser til at Marianne prøver å finne en ny mening ved å spy. Tittelen viser også til at denne avhandlingen er et forslag til en løsning på en rekke av de pedagogiske og didaktiske utfordringene en møter som norsklærer i skolen, med særlig fokus på hvordan man kan gripe an temaet folkehelse og livsmestring i norskfaget for å gi elevene kunnskap om psykisk helse.

Svart belte er en tekst som vil kreve mye av både elever og lærere, men den kan også gi mye og innkapsler mange av skolens, elevenes og læreplanens dagsaktuelle utfordringer. Å gjøre bruk av de didaktiske mulighetene dette verket rommer vil derfor imøtekomme kravet om å gi elevene kunnskap om folkehelse og livsmestring, det vil gi dem en større forståelse av hvordan det er å leve med psykiske sykdommer enten de lider av det selv eller ikke, og det gir

dem kompetanse i å lese en språklig-estetisk krevende tekst som svarer til flere av norskfagets øvrige målsetninger.

Litteraturliste

- Andersen, B.J. (2011). *Effekter av undervisning om psykisk helse i videregående skoler*. Doktoravhandling. Psykologisk institutt. Universitetet i Oslo.
- Bakke, J.O. & Moe, M. (2013). Pay me, bitch* I K. Kverndokken (Red.), *Gutter og lesing*. (s. 175-200). Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS
- Behrendt, P. (2006). *Dobbelkontrakten*. Gyldendal
- Bernhardsson, K. (2010). *Litterära besvär – Skildringar av sjukdom i samtida svensk prosa*. Ellerströms förlag.
- Bjørnsonfestivalen. (2017). Vinneren av Bjørnsonstipendet 2017: Marianne Clementine Håheim. Hentet fra <http://www.bjornsonfestivalen.no/nyheter/vinneren-av-bjornsonstipendet-2017-marianne-clementine-hheim>
- Blau, S. (2003). Performative Literacy: The Habits of Mind of Highly Literate Readers. *Voices from the Middle*, 3, 18-22. Hentet fra <https://www.northernhighlands.org/cms/lib5/NJ01000179/Centricity/Domain/149/BlauPerfLit.pdf>
- Blau, S. (2003). *The literature workshop: Teaching texts and their readers*. Portsmouth, NH: Heinemann.
- Bondevik, H. & Stene-Johansen, K. (2011). *Sykdom som litteratur – 13 utvalgte diagnoser*. Oslo: Unipub.
- Culler, J.D. (1975). *Structuralist poetics: structuralism, linguistics, and the study of literature*. New York: Cornell University Press
- Dietrichson, S. (2018, 26. februar). Kroppspress, skole og bekymringer gjør flere jenter psykisk syke. *Forskning.no*. Hentet fra <https://forskning.no/skole-og-utdanning-kjonn-og-samfunn-media/kroppspress-skole-og-bekymringer-gjor-flere-jenter-psykisk-syke/286391>
- Fjæren, E. L. (2017, 8. februar). Sykelig litteratur. NRK. Hentet fra <https://www.nrk.no/ytring/sykelig-litteratur-1.13367456>
- Foucault, M. (2006). *Galskapens historie i opplysningens tidsalder* (3. utg.). Trondheim: Gyldendal
- Frank, A. W. (1997). *The wounded storyteller*. Chicago and London: The university of Chicago
- Fretland, J.O. & Søyland, A. (2015). *Rett og godt – handbok i nynorskundervisning*. (2.utg.). Oslo: Det Norske Samlaget.

- Gilbert, S.M. & Gubar, S. (2000). *The Madwoman in the Attic* (2. Utg.) New haven and London: Yale university press
- Gimnes, S. (1998). *Sjølviografiar*. Oslo: Det Norske Samlaget
- Goffman, E. (1988). *Anstalt og menneske* (6. utg.). Jørgen Paludans forlag.
- Hawkins, A. H. (1998). *Reconstructing Illness* (2. Utg.). Indiana: Purdue university press.
- Hvidsten, N. Svart belte i livet. Hentet 04. mai fra <https://nettros.no/med-svart-belte-i-livet/>
- Håheim, M.C. (2015). *Svart belte*. Forlaget oktober 2015
- Kjelen, H. (2014). Litterær kompetanse hos nye lærarstudentar. *Norsklæraren*, 2, 56-66.
- Kjelen, H. (2018). Å vere litteraturlærer. I K. Kverndokken (Red), *101 litteraturdidaktiske grep*, s. 17-38. Bergen: Fagbokforlaget
- Klomsten, A.T. & Stenseng, F. (2019). Behovet for å lære om egne følelser. I: Brøyn, T (red.), *Bedre skole – Tidsskrift for lærere og skoleledere*, 1, (s. 55-61).
- Kunnskapsdepartementet. (2016). *Fag – fordypning – Forståelse – En fornyelse av Kunnskapsløftet* (Meld. St. 28 (2015-2016)). Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-28-20152016/id2483955/sec1>
- Kunnskapsdepartementet. (2017). *Overordnet del – verdier og prinsipper for grunnopplæringen*. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/contentassets/37f2f7e1850046a0a3f676fd45851384/overordnet-del---verdier-og-prinsipper-for-grunnopplaringen.pdf>
- Kunnskapsdepartementet. (2018). *Fornyelse innholdet i skolen*. (Pressemelding nr: 132-18) Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/fornyelse-innholdet-i-skolen/id2606028/?expand=factbox2606062>
- Lauritzen, L-M. & Nesby, L.H. (2016). Selvbiografiske sykdomsfortellinger i videregående skole. *Norsklæraren*, s. 86-96. Hentet fra http://www.norskundervisning.no/wp-content/uploads/2016/02/NL4-16_Lauritzen_Nesby.pdf
- Melberg, A. (2007). *Selvskrevet. Om selvframstilling i litteraturen*. Oslo: Spartacus Forlag
- Molloy, G. (2013). «Jag ryser når jag ser en bok» I K. Kverndokken (Red.), *Gutter og lesing* (s. 33-46). Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS
- Nesby, L. (2019). Patografien som genre og funksjon. *Edda*, 1-2019, s. 54-68. <https://doi.org/10.18261/issn.1500-1989-2019-01-05>

Penne, S. (2012). Hva trenger vi egentlig litteratur til? I: Elf, N.F. og P. Kaspersen, P. (red.), *Den nordiske skolen – fins den? Didaktiske diskurser og dilemmaer i skandinaviske morsmålsfag* (s.32-58). Oslo: Novus forlag

Penne, S. (2012). Når delen erstatter helheten: litterære utdrag og norskfagets lærebøker (s. 163-174). I S. Matre, D.K. Sjøhelle og R. Solheim (red.), *Teorier om tekst i møte med skolens lese- og skrivepraksiser*. Oslo: Universitetsforlaget.

Pontoppidan, K. (1978). *6te Afdelings Jammersminde*. Odense universitetsforlag

Refsnes, A.H. & Danielsen, A. G. (2018). Yrkesfaglæreres opplevelse av sin rolle i det psykiske helsearbeidet. *Tidsskrift for psykisk helsearbeid*, 04. <https://doi.org/10.18261/issn.1504-3010-2018-04-02>

Rødnes, K.A. (2014). Skjønnlitteratur i klasserommet: Skandinavisk forskning og didaktiske implikasjoner. *Acta didactica Norge*, Vol. 8, 1, pp.17-17

Skaftun, A. & Michelsen, P.A. (2017). *Litteraturdidaktikk*. Oslo: Cappelen Damm AS

Skram, A. (2004). *Professor Hieronimus*. Oslo: Pax Forlag AS

Skram, A. (2004). *På St. Jørgen*. Oslo: Pax Forlag AS

Skårderud, F. (2013). *STERK/SVAK – Håndbok om spiseforstyrrelser*. Trondheim: Aschehoug

Solbu, K. R. & Hove, J. O. (2017). Litterær kompetanse. I *Samtidsløst i klasserommet*. Landslaget for norskundervisning (s. 19-43). Bergen: Fagbokforlaget.

Solheim, J. O. (2018, 5. januar). Slik får du engasjerte elever. *Lesesenteret*. Hentet fra <https://lesesenteret.uis.no/om-lesesenteret/aktuelt/slik-far-du-engasjerte-elever-article96599-12719.html>

Sontag, S. (1991). *Illness as metaphor and AIDS and Its Metaphors*. Penguin Books

Thoresen, B. (2015). Oppslukt av å bli ny. *Psykisk helse*, 5. Hentet fra <https://psykiskhelse.no/bladet/2015/oppslukt-av-a-bli-ny>

Ungdata. (2019, 23. januar). Stress, press og psykiske plager blant unge. Hentet fra <http://www.ungdata.no/Nyheter/Stress-press-og-psykiske-plager-blant-unge>

Vestre Viken. (2016). VIP-oppgave i Norsk: De sykt flinke. Hentet fra <https://vestreviken.no/seksjon/skoleprogrammet-vip/Documents/VIP-oppgave%20i%20Norsk%20DE%20SYKT%20FLINKE.pdf>